

ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

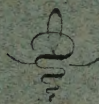
ΑΡΧΗ ΚΑΙ ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

ΕΝΑΙΣΙΜΟΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΕΠΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΕΙ

ΥΠΟ

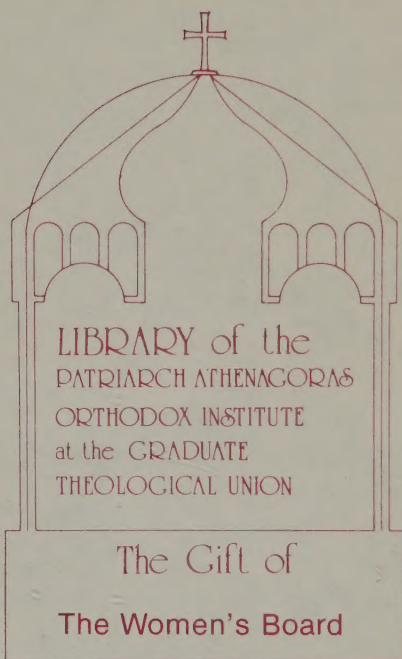
ΕΓΓΡΗΜΙΟΥ Γ. ΚΑΒΒΑΘΑ

(Ίεροδιακόνου)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ
10 — ΟΔΟΣ ΟΜΗΡΟΥ — 10

—
1883

LIBRARY of the
PATRIARCH ATHENAGORAS
ORTHODOX INSTITUTE
at the GRADUATE
THEOLOGICAL UNION

The Gift of
The Women's Board

ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ

ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΑΡΧΗ ΚΑΙ ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

ΕΝΑΙΣΙΜΟΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΕΠΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΕΙ

ΥΠΟ

ΕΓΓΡΗΜΙΟΥ Γ. ΚΑΒΒΑΘΑ

(Ιεροδιακόνου)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ

10 — ΟΔΟΣ ΟΜΗΡΟΥ — 10

1883

ΥΠ. Θεολογικὴ Σχολὴ

ΑΡΧΗ ΚΑΙ ΕΞΑΝΑΘΛΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Ὁ κόσμος ἅπας ἐτέλει ὑπὸ τὸν σκοτεινὸν τῆς δεισιδαιμονίας καὶ τῶν προλήψεων ὀρίζοντα, ὅτε ὁ πορρηθεὶς ἀστὴρ ἀνέτειλεν ἐν τῷ σμικρῷ τῆς Βηθλεὲμ σπηλαίῳ, ἵνα ἐκεῖθεν ἐκπέμψῃ τὰς εὐεργετικὰς αὐτοῦ ἀκτῖνας καὶ διασκεδάσῃ τὰ ὀμιχλώδη τοῦ περιέχοντος νέφη, διαχύσῃ δὲ ἅπλετον τῇ ἀνθρωπότητι φῶς καὶ ὁδηγήσῃ αὐτὴν εἰς τὴν εὐθεῖαν τῆς σωτηρίας ὁδόν. Μέγα, ἀληθῶς, εὐεργέτημα εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἡ ἐμφάνισις τοιοῦτου ἀστέρος ἐν τοιαύτῃ ἡθικῇ καταπτώσει. Μεγάλη ὄντως ἡ ἀποστολὴ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, οὗτινος τὴν γέννησιν ἐδήλου ὁ ἀστὴρ, καὶ οὗ τινος ἡ ἐμφάνισις ἐν τῷ κόσμῳ ἦτο ἀναγέννησις τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἀνύψωσις ἐκ τῆς δεισιδαιμονίας καὶ τῶν προλήψεων εἰς τὴν ἀληθῆ τοῦ ἐνὸς Θεοῦ λατρείαν καὶ τὸν ἁγιασμόν τοῦ βίου. Ἀλλὰ πῶς ὑπεδέξατο αὐτὸν ὁ κόσμος ἅμα τῇ ἐμφανίσει αὐτοῦ; πῶς διετέθη ὁ ἄρχων τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ὁ Σωτὴρ ἐγεννήθη ἰδὼν τοὺς ἐπισήμους σοφοὺς, τοὺς μάγους μακρόθεν ἐρχομένους καὶ ἐρωτῶντας «ποῦ ἐστὶν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων;» ἦλθεν ἄρά γε καὶ αὐτὸς μετ' ἐκείνων ἵνα προσκυνήσῃ τὸ οὐράνιον ἐκεῖνον βρέφος, οὗτινος τὴν γέννησιν προεῖπον οἱ προφῆται καὶ ἐν οὗ τῷ προσώπῳ προσεμεῖδία ἡ σωτηρία τῆς ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ἁμαρτίας στεναζούσης ἀνθρωπότητος; ἢ μήπως φθονήσας τὴν δόξαν αὐτοῦ, βαρέως ἤκουσε τὴν ἐκ τοῦ στόματος τῶν μάγων ἐξενεχθεῖσαν φωνὴν «ποῦ ἐστὶν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων», καὶ ἐζήτηε νὰ ἀποκτείνῃ αὐτό; Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀκούσωμεν πῶς ἀποκρίνεται ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος, ὅστις ἐκτίθησι τὰ περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος «ἀκούσας, λέγει ὁ ἱερός
»Εὐαγγελιστῆς Ματθαῖος, ἀκούσας δὲ ὁ Ἡρώδης ἐταράχθη

»καὶ πᾶσα Ἱεροσόλυμα μετ' αὐτοῦ· καὶ συναγαγὼν πάν-
»τας τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ, ἐπυνθά-
»νετο παρ' αὐτῶν ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται» (Ματθ. 6' 35).

Ἰδοὺ ἡ πρώτη τοῦ Σωτῆρος ἀποδοχή· «ποῦ ὁ Χριστὸς
γεννᾶται», ἐρωτᾷ ὁ Ἡρώδης, οὐχὶ βεβαίως, ὅπως ἐλθὼν
προσκυνήσῃ αὐτῷ μετὰ τῆς αὐτῆς θρησκευτικῆς εὐλαβείας,
μεθ' ἧς οἱ μάγοι ἦλθον μακρὰν διαδραμόντες ὁδόν,
ἀλλ' ὥς ὁ ἄγγελος λέγει τῷ Ἰωσήφ, ὅπως ἀπολέσῃ τὸ
παιδίον· διότι ἐφοβεῖτο μήπως τὸ ὑπὸ τοσοῦτων προφη-
τῶν προρρηθὲν καὶ ὑπὸ τῶν ἐπισήμων μάγων προσκυνού-
μενον παιδίον διεκδικήσῃ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ καὶ καθαρ-
ρέσῃ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ θρόνου.

Ὅθεν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀναλαβὼν τὸ ἔργον τῆς ἀνθρωπί-
νης σωτηρίας, μέγαν ἀνεδέξατο ἀγῶνα καὶ κατὰ μεγάλων
ἀντιπάλων ἐμελλε νὰ ἀντεπεξέλθῃ· διότι ὁ βίος καὶ ἡ δι-
δασκαλία αὐτοῦ ἐμελλον νὰ ἀντικαταστήσωσι τὸν βίον καὶ
τὰς προλήψεις τοῦ ἐν κακοῖς γηράσαντος κόσμου καὶ νὰ
ιδρύσῃ νέαν τοῦ πνεύματος θρησκείαν ἀντὶ τῆς παλαιᾶς
δαισιναιμονίας καὶ τῆς τυπικῆς τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου λα-
τρείας. Καὶ τούτου ἕνεκα μέγα καθ' ἑαυτοῦ διήγειρε μῖσος
τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, ὧν τὰς ἐλλείψεις λίαν ἐν-
τόνως ἐξήλεγξε καὶ ὥς ἀνθρώπους ἀπατηλοὺς καὶ ὑποκρι-
τὰς αὐτοὺς πολλάκις ἀπέδειξεν «οὐαί, ἔλεγεν αὐτοῖς, οὐαί
«ὕμῖν γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί. . . ὁδηγοὶ τυ-
φλοί. . . τάφοι κεχονιαμένοι. . . μεστοὶ ὑποκρίσεως καὶ
»ἀνομίας. . . ὄφεις γεννήματα ἐχιδνῶν». (Ματθ. κδ'). Ἡ
δριμεῖα αὕτη, ἀλλ' ἀληθὴς τοῦ Σωτῆρος γλῶσσα ἐπίκρα-
νεν, ὥς ἦν ἐπόμενον, τοὺς πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώ-
ποις τὰ πάντα ποιοῦντας, καὶ ἐπὶ τοῖς πλατυνομένοις
φυλακτηρίοις καὶ χρασπέδοις τῶν ἱματίων ἐπαιρομένους
γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους, καὶ διὰ τοῦτο συσπειρωθέντες
ἐκήρυξαν γενικὴν κατ' αὐτοῦ σταυροφορίαν καὶ ἐζήτησαν
εὐκαιρίαν ἵνα φονεύσωσιν αὐτὸν καὶ ματαιώσωσι τὸ ἔργον

αὐτοῦ, ὅπερ ἐπηγγέλλετο τὴν ἀνατροπὴν τοῦ σαθροῦ αὐ-
τῶν οἰκοδομήματος καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν οὐρανοῦ βασι-
λείας, ἧς τὰς βάσεις οὐδεὶς ποτε θέλει δυνηθῆ νὰ δια-
σείσῃ, καὶ κατὰ τὴν ἀληθῆ τοῦ ἱδρυτοῦ ταύτης φωνὴν «καὶ
πύλαι ἄβου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς.» (Ματθ. ις'. 18).

Πρὸς ἐκτέλεσιν δὲ τοῦ γιγαντιαίου τούτου ἔργου ἐξε-
λέξατο ὁ Σωτὴρ ἡμῶν δώδεκα μαθητάς, οἵτινες ἔμελλον
νὰ γείνωσι κήρυκες τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ καὶ οἱ θεμέ-
λιοι τῆς νέας θρησκείας.

Καὶ δὴ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἐνδοξον αὐτοῦ ἀνάστασιν
ἐμφανίζεται ἐνώπιον τῆς πεφοβισμένης τῶν μαθητῶν τού-
των χορείας πληροφορήσας αὐτοὺς ὅτι ἐδόθη αὐτῷ πᾶσα
ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς παραγγέλλει αὐτοῖς νὰ
πορευθῶσιν εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα καὶ κηρύξωσι τὸ Εὐαγ-
γέλιον πάσῃ τῇ κτίσει «πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅ-
»παντα, κηρύξατε τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει· ὁ πι-
»στεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται· ὁ δὲ ἀπιστήσας κα-
»τακριθήται». (Μαρκ. ις' 15—17). Ἰδοὺ ἡ πρώτη παραγ-
γελία τοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος διδασκάλου πρὸς τοὺς
τρέμοντας ἔτι ὑπὸ τοῦ φόβου τῶν Ἰουδαίων μαθητὰς αὐ-
τοῦ. Ἀποβάλετε, λέγει, πάντα φόβον ἀφ' ὑμῶν καὶ πο-
ρευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ Εὐαγγέ-
λιον πάσῃ τῇ κτίσει. Τὸ Εὐαγγέλιον ἐκεῖνο, ὅπερ παρέ-
δωκα ὑμῖν ἔτι ζῶν καὶ μεθ' ὑμῶν συναλιζόμενος. Ἀναπτύ-
ξατε τὴν διδασκαλίαν ἐκείνην, ἧς τὰς βάσεις ἔθηκα ἐγώ,
ὁ ἱδρυτὴς καὶ διδάσκαλος τῆς νέας τοῦ πνεύματος θρη-
σκείας. Μὴ δειλιάτε, φίλοι μαθηταί, ἀλλ' ἐξέλθετε ἐκ τοῦ
στενοῦ τούτου χώρου καὶ βαδίσατε πρὸς τὸ εὐρὺ τῶν ἐ-
θνῶν πεδῖον κηρύττοντες ἀφόβως τῆς ἀληθείας τοῦ Εὐαγ-
γελίου· ἀγωνίζεσθε ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, πεποιθότες ὅτι
»ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον». Τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο, ὅπερ
παραγγέλλει ὁ Ἰησοῦς τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς νὰ κηρύξω-
σιν εἰς πᾶσαν τὴν κτίσιν, ἐδίδαξεν αὐτὸς οὗτος ὁ διδάσκα-

λος τῆς ἀληθείας, πρὶν ἢ ἐγκαταλίπη τὸν κόσμον τοῦτον ἐν τε τῇ συναγωγῇ, τοῖς οἴκοις καὶ ἐν ὑπαίθρῳ ἐπισφραγίζων πολλάκις τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ διὰ θαυμάτων, καὶ λαλῶν ὡς ἐξουσίαν ἔχων καὶ οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς.

Οὐδέν, ἀληθῶς, ὑπάρχει ὑψηλότερον, οὐδέν ἀγιώτερον τῆς διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ διὰ τοῦτο αἱ ἀπλᾶί μὲν καὶ ἄνευ τεθρῆας λέξεων καὶ φράσεων πομποδῶν, νευρώδεις δὲ καὶ πειστικαὶ αὐτοῦ ὁμιλίαι κατέκτων τὰς ψυχὰς τῶν ὁμιλητῶν, ὧν τὴν μεγάλην συρροὴν ἀποφεύγων ὅτε μὲν ἐτρέπετο εἰς τὴν ἔρημον, ὅτε δὲ ἀπεμακρύνετο ἀπὸ τῆς ξηρᾶς εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀλλὰ καὶ ἐν ταῦθα συνέρρεον τὰ πλήθη ἵνα μεταλάβωσι τῆς πνευματικῆς τροφῆς, ἣν δαφυλῶς παρείχεν ὁ ἀγαθὸς διδάσκαλος πᾶσι τοῖς πρὸς αὐτὸν ἐρχομένοις. Ἐν ᾧ δὲ οἱ συμπολῖται αὐτοῦ ἐσκανδαλίζοντο ἐπὶ τῇ σοφίᾳ καὶ τῇ δυνάμει τῶν θαυμάτων. ἅτινα πρὸς τὸν λαὸν ἐτέλει, οἱ ὄχλοι ὁμῶς ἠκολούθουν αὐτῷ πεζῇ ἀπὸ τῶν πόλεων εἰς τὴν ἔρημον, μηδὲν ἀναλογιζόμενοι τὸ μῆκος τῆς ἡμέρας καὶ τὴν ἐρημίαν τοῦ τόπου, ἐξ οὗ οὐδὲ τροφᾶς οὐδὲ σκεπάσματα ἠδύναντο νὰ πορισθῶσιν. Ἀλλ' ἐκεῖνου οὗ τινος ἐστεροῦντο ἔνεκα τῆς πρὸς τὸν διδάσκαλον ἀφοσιώσεως καὶ τῆς ἐρημίας τοῦ τόπου, ἠξιοῦντο παρὰ τοῦ διδασκάλου, ὅστις εὐλογῶν τοὺς ἄρτους καὶ τοὺς ἰχθύας ἐνεπίμπλα αὐτούς, καίπερ δυσαναλόγου ὄντος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τρεφομένων πρὸς τὴν ποσότητα τοῦ ἄρτου καὶ τῶν ἰχθύων. Ἀδύνατον δὲ εἶναι νὰ ὀρίσῃ τις τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰ εἶδη τῶν θαυμάτων: ἅτινα ἐτέλεσεν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ζῶν ἔτι καὶ συναναστρεφόμενος μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ διὰ τοῦτο ἐν ᾧ οἱ γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ἐζήτουν ἀνελεῖν αὐτόν, διότι ἔβλεπον ὅτι διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ ἀναφανέντος διδασκάλου ἀνέτρέπετο ἄρδην τὸ σαθρὸν αὐτῶν οἰκοδόμημα καὶ ἀπογυμνούμενοι τῶν καθ' ὑπόκριτιν ἐξωτερικῶν πτύων ἐξετίθεντο εἰς τὰ ὅμματα τῶν ἀνθρώπων ὡς ἄνθρω-

ποι οἰηματῖαι καὶ οὐδὲν πλέον, ὁ εὐεργετούμενος ὁμῶς λαὸς διελογίζετο νὰ καταστήσῃ αὐτὸν βασιλέα, ὅπως παρ' αὐτοῦ ἀπολαύῃ πάντων τῶν ἀγαθῶν. (Ἰωάν. 5'. 15).

Τοιοῦτου δὲ ὄντος τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς νέας θρησκείας, ἐπόμενον ἦν ἵνα ἡ θρησκεία αὕτη ἀποβῇ θρησκεία τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ περ ἐκ Θεοῦ ἔχουσα τὴν ἀρχὴν ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, ἐμελλεν ὁμῶς νὰ διέλθῃ διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων φάσεων, καὶ τέλος νὰ στήσῃ τὸν θρόνον αὐτῆς ὑπεράνω πάντων καὶ νὰ δεσπύσῃ τῶν ἀνθρωπίνων καρδιῶν. Ὁ χριστιανισμὸς ἐπὶ ἠθικῶν ὅλως ἀρχῶν στηριζόμενος ἐμελλε νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ πάσης κακίας καὶ παντὸς ἰδιοτελοῦς φρονήματος, ἐγκαινίσῃ δὲ νέαν ἐποχὴν καὶ καθιερώσῃ ἀρχὰς ξένας τοῦ τότε κόσμου. Ἐμελλε νὰ διαπλάσῃ τὰς καρδίας τῶν λαῶν καὶ ἀνεγείρων τὴν πεπτωκυῖαν καὶ ἐξηχρεωμένην ἀνθρωπότητα ἀνοίξῃ ἐνώπιον αὐτῆς στάδιον εὐρὺ, ἄξιον τοῦ ἀνθρωπίνου προορισμοῦ. Ἀλλ' ἵνα ἐπικρατήσῃ ὁ χριστιανισμὸς καὶ θριαμβεύσῃ, ἔπρεπε πρῶτον νὰ διαχύσῃ τὸ εὐεργετικόν τῆς ἀληθείας φῶς καὶ ἀποκαλύψῃ τῇ ἀνθρωπότητι, τὴν ἀληθῆ τοῦ ἐνός Θεοῦ λατρείαν συνδεομένην μετὰ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, καὶ εἴτα ἐπὶ τῶν δύο τούτων τοῦ ἰδρυτοῦ αὐτοῦ ἐντολῶν, ὡς ἐπὶ βάσεων στηριζόμενος νὰ προχωρήσῃ ἐξαπλούμενος καὶ κυριεύων τὰς ἀνθρωπίνους καρδίας. Καὶ δὴ μετὰ τὴν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἀνάληψιν τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς νέας ταύτης θρησκείας καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς μαθητὰς αὐτοῦ ἐπιφοίτησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἄρχεται ἡ ὑπερφυσικὴ διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἡ ἀνακαίνισις τῆς ἀνθρωπότητος· ἀλλ' ὅποιοί τινες ἦσαν οἱ μαθηταὶ οὗτοι τοῦ οὐρανίου διδασκάλου, οἵτινες ὑπῆρξαν τὰ ὄργανα, δι' ὧν ἐμελλε νὰ τελεσθῇ τὸ ὑπεράνθρωπον τοῦτο ἔργον; ἦσαν εὐφραδεῖς τινες ῥήτορες; ἡ φιλόσοφοι δεινοὶ δυνάμενοι νὰ σαγηνεύσωσι τὰ πλήθη διὰ τῆς πειθοῦς καὶ τοῦ λόγου; πόθεν ἐξήλθον οἱ κήρυκες οὗτοι τῆς νέας

θρησκείας ; τίς ἡ δύναμις, ἡ ἀγωγή καὶ ἡ παιδεία αὐτῶν ; τί ἐπεδίωκον κηρύττοντες τὴν καινὴν ταύτην τοῦ πνεύματος θρησκείαν ; Ἰδοὺ αἱ σκέψεις, αἵτινες δύνανται νὰ ἀπασχολήσωσι τὸν ἐρευνῶντα τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ.

Οἱ ἀπόστολοι οἱ τὴν μεγάλην καὶ δυσχερῆ ἀναλαβόντες ἀποστολὴν, τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου, ἦσαν εὐάριθμοί τινες καὶ ἄσημοι ἄλιεῖς τῆς λίμνης Γεννησαρέτ, ἐκ χώρας ἀμαθοῦς ὁρμώμενοι, ἐκ τῆς Ἰουδαίας· ἀμαθεῖς καὶ ἀπαίδευτοι, καὶ ἄνευ πλούτου καὶ δυνάμεως. Ἐντεῦθεν τὸ δύνουν καὶ τὸν ὀλιγόπιστόν τινα αὐτῶν· ἐντεῦθεν ἡ ἐν ἀρχῇ ἔλλειψις τῆς τελείας ἀφοσιώσεως αὐτῶν πρὸς τὸν διδάσκαλον. Ἰδοὺ διὰ τί οἱ μὲν υἱοὶ τοῦ Ζεβεδαίου ζητοῦσι πρωτοκαθεδρίαν ἐν ἐπιγείῳ τοῦ Σωτῆρος βασιλείᾳ, οἱ δὲ λοιποὶ δέκα μαθηταὶ ταράσσονται καὶ ἀγανακτοῦσι κατ' αὐτῶν, ὅτε μὴ πιστεύοντες ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ διδασκάλου αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου καὶ ὅτι εἰς ταύτην θέλουσιν εἰσέλθει οὐχὶ εὐνοοῦμενοί τινες, ἀλλ' ἐκεῖνοι οἵτινες τὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου ἀράμενοι θέλουσι βαδίσει τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ κατήκοντος. Ἰδοὺ διὰ τί ὁ Ἰησοῦς ἐλέγχων τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ πολλάκις ἀποκαλεῖ αὐτοὺς, ὅτε μὲν ἀνοήτους καὶ βραδεῖς τῇ καρδίᾳ, ὅτε δὲ ἀπείρους τοῦ πνεύματος τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ « οὐκ οἶδατε οἷον πνεύματός ἐστε ὑμεῖς ». (Λουκ. θ'. 55). Ἰδοὺ διὰ τί ὁ μὲν προδίδει τὸν διδάσκαλον, ὁ δὲ ἀρνεῖται αὐτόν· πάντες δὲ κητεύουσι καὶ ἀναπαύονται, ἐν ᾧ ὁ διδάσκαλος αὐτῶν ἀγωνιᾷ καὶ πάσχει· καὶ τέλος, ἐγκαταλείπουσιν αὐτόν μονώτατον ἐν τῷ μέσῳ τῶν σταυρωτῶν.

Καὶ ὁμως οἱ μαθηταὶ οὗτοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διδασκάλου αὐτῶν συνέρχονται καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν αὐτῇ ἐκείνῃ τῇ πόλει, ἐν ᾗ ὁ ἄτμός ἐτι τοῦ ζέοντος αἵματος τοῦ διδασκάλου αὐτῶν ἐπλήρου τὴν ἀτμοσφαῖραν, ἡ δὲ κραυγὴ τοῦ ἐξωργισμένου ὄχλου ἦν ἑναυλος ἐπὶ εἰς τὰ ὦτα τῶν

ἀνθρώπων· σταυρωθῆτω· καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐρ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν· καὶ κηρύττουσι πλατεῖ τῷ στόματι ὅτι ὁ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἀποθανὼν ἦν ἐκεῖνος, «ὃν ὁ Θεὸς ἀνέστησας, λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, καθ' ὅτι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ». (Πράξ. β'. 24). Καὶ ἰδοὺ ὁ Πέτρος, ὁ δειλὸς ἐκεῖνος Πέτρος, ὁ πρὸ μικροῦ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ἀρχιερέως καὶ ἐνώπιον ἀσκήμου παιδίσκης τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ μεθ' ὅρκου καὶ ἀναθεματισμοῦ ἄρνησάμενος, πνεύματος πληθεὶς ἁγίου ἀναλαμβάνει ὅλην τοῦ ὁρμητικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος τὴν δύναμιν· καὶ κηρύττει οὐχὶ ἐνώπιον παιδίσκης ἀσκήμου καὶ ἐν στενῷ χώρῳ τῆς αὐλῆς τοῦ ἀρχιερέως, ἀλλ' ἐνώπιον λαοῦ ἐκλεκτοῦ ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπ' οὐρανῶν καὶ ἐν εὐρεῖ ἐν Ἱερουσαλὴμ ὑπαιθρῷ ὅτι ἐκεῖνος, ὃν αὐτὸς ἐκ φόβου ἠρνήσατο, ἦν ὁ Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος ὁ ὑπ' αὐτῶν ἀναιρεθεὶς καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς Σωτὴρ ἡμῶν. Καὶ ἡ πρώτη αὕτη τοῦ Πέτρου ἐν Ἱερουσαλὺμοις ὁμιλία πείθει τρισχιλίας ψυχὰς ἵνα δεχθῶσι τὸ ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ βάπτισμα καὶ λάβωσιν τὴν ἄρεσιν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν· τοσαύτην δὲ δύναμιν εἶχεν ὁ λόγος τοῦ πνεύματος ἁγίου ἐμπλησθέντος Πέτρου καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων, ὥστε ἡ καινὴ αὕτη διδασχὴ μετέβαλε τὰς ψυχὰς τῶν ἀκουσάντων, οἵτινες τὰ πάντα πιπράσκοντες ἐτίθουν εἰς κοινὸν ταμεῖον, ὅπως οἱ πάντες μεταλαμβάνωσι τῶν ἀγαθῶν· καὶ μηδεὶς στερεῖται τινος· πάντων δὲ τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία, καὶ πάντες ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνερχόμενοι προσεκατέρουν τῇ προσευχῇ «αἰνοῦντες τὸν Θεὸν καὶ ἔχοντες χάριν πρὸς ὅλον τὸν λαόν». (Πράξ. β'. 46).

Ἀλλὰ καίτοι ἡ πρώτη τῆς διδασκαλίας τῷ ἀποστόλων ἡγῶ εὗρεν ὑποδοχὴν ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν εἰς τὴν ἑορτὴν παρευρεθέντων ξένων τε καὶ οἰκείων, μέγας ὁμως διωγμὸς ἀνέμενεν αὐτοὺς καὶ εἰς μεγάλους ἀγῶνας ἐμελ-

λον νὰ περιέλθωσι, διότι ἡ καινὴ αὐτῶν διδασκαλία προσέβαλλε πεπαλαιωμένας ἔξεις καὶ ἔθιμα καθιερωμένα. Οἱ ἀπόστολοι ἐμελλον νὰ ἀντικαταστήσωσι τὴν παλαιὰν ἰσὺν Ἰουδαίων τυπικὴν λατρείαν διὰ τῆς λατρείας, ἣν ὁ διδάσκαλος αὐτῶν ὑπέδειξε τῇ Σαμαρείτιδι εἰπὼν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πνεῦμα, καὶ ὡς τοιοῦτος ἀπαιτεῖ τὴν ἐν πνεύματι λατρείαν (Ἰωάν. δ'. 24) «Πνεῦμα, ὁ Θεός· καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν». Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ἀφήσωσιν οἱ Ἰουδαῖοι τὴν τυπικὴν τοῦ νόμου λατρείαν καὶ τὴν εἰς τὸν ναὸν προσκόλλησιν αὐτῶν, καὶ νὰ πιστεύσωσιν ἀδιστακτικῶς ὅτι ὁ Θεός δὲν κατοικεῖ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς, οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται (Πράξ. ιζ'. 24): ἀλλὰ πανταχοῦ περὶ καὶ τὰ πάντα πληρῶν, ζητεῖ τὴν ἐν παντὶ καὶ ὅπου καὶ τόπου διηνεκὴ πνευματικὴν προσκύνησιν. Ἀλλὰ τότε, ποῦ ὁ ναὸς τῆς Ἱερουσαλήμ; ποῦ ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν τελετῶν καὶ ἡ ἐθνικὴ ὑπερηφάνεια τῶν Ἰουδαίων; ποῦ, τέλος, οἱ πλούσιοι τῶν ἱερέων πόροι καὶ ἡ τῶν νομοδιδασκάλων ὑπεροχὴ; Ἰδοὺ τὰ προσκόμματα, ἅτινα οἱ ἀπόστολοι εἶχον νὰ ὑπερπηθήσωσιν, ἂν ᾔθελον νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ διδασκαλία τοῦ πνεύματος, ἣν αὐτοὶ ἐκήρυττον. Οἱ ἀπόστολοι τοιαύτην πνευματικὴν θρησκείαν καθιστοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς μέγα καθ' ἑαυτῶν μῖσος ἐμελλον νὰ διεγείρωσι πάντων τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος, εἴτε ἐκ συμφέροντός τινος ἀφιερωμένων εἰς τὴν λατρείαν τὴν μωσαϊκὴν. Ἐντεῦθεν παρεσκευάζον ἐν τῷ κρυπτῷ σταυροφορίαν κατὰ τῶν ἀποστόλων πάντες, ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς, γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι, νομοδιδασκαλοὶ καὶ λοιποὶ ἐκ τοῦ ναοῦ καὶ ἐν τῷ ναῷ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ποριζόμενοι. Καὶ οὐ μόνον οὗτοί, ὧν τὰ συμφέροντα σπουδῶς προσεβάλλοντο διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν ἀποστόλων, ὑπεβλεπον αὐτοὺς καὶ ἐμνηνῶντο τὸν ἐξαφανισμὸν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ὡς ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ καυχώμενοι, βλέποντες τὴν τῶν

προχόνων αὐτῶν θρησκείαν προσβαλλομένην, πόλεμον ἐκ τοῦ συσπασθῆναι ἐμελλον νὰ κηρύξωσι κατὰ τῶν νεωτεριστῶν τούτων, ὅπως καὶ τούτους ὥσπερ τὸν διδάσκαλον αὐτῶν ἀπολέτωσι. Τότῃ δὲ μᾶλλον ἤθελον προβῇ εἰς τοῖτο, καθ' ὅσον ὁ Χριστός, ὑφ' οὗ τὴν σημεῖαν οἱ ἀποστολοὶ ἐχάλουον πλὴν λαόν, ἦν ὁ κατάδικος ἐκεῖνος, ὁ ὡς βλάσφημος μαστιγωθείς, καὶ οὐχὶ ὁ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων περιμενόμενος Μεσσίας, ὁ ὑπὲρ τὸ σκήπτρον αὐτοῦ μέλλων νὰ ὑπαγάγῃ τὸν κόσμον καὶ ἀνυψώσῃ τὸν περιούσιον αὐτοῦ λαόν εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ δόξαν καὶ λαμπρότητα.

Μεγάλα, ἀληθῶς, καὶ ἰσχυρὰ ἦσαν τὰ προσκόμματα, ἅτινα οἱ ἀπόστολοι ἐμελλον νὰ ὑπερπηδήσωσι. Πάντες οἱ Ἰουδαῖοι ἠγέρθησαν κατ' αὐτῶν, διότι πάντες ἐβλεπον ὅτι καταστρέφονται τὰ τόσον ἀρχαία καὶ προσφιλῆ αὐτῶν προνόμια, δι' ὧν διεκρίνοντο ὡς ἐκλεκτός τοῦ Θεοῦ λαός, καὶ ἐνεκαίνιζετο, νέα θρησκεία περιλαμβάνουσα πάντας, ὅσοι διὰ τῆς πίστεως προσέφευγον εἰς αὐτήν. Τριούτων δὲ διωγμὸν διήγειρεν ὁ λαός κατὰ τῶν ἀποστόλων καὶ τῆς νέας αὐτῶν διδασκαλίας, ὥστε ἐνόμιζέ τις ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος παραχθεῖσα πνευματικὴ κίνησις ἐμελλεν νὰ καταπνιγῇ ὑπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ κατ' αὐτῆς ἐμμανέντος ὄχλου. Πρῶτον δὲ θυμὰ τῶς ὀπαδῶν τῆς νέας θρησκείας πίπτει λιθοβολούμενος ὁ ἐξ Ἰουδαίων χριστιανὸς Στέφανος, κηρύττων μετὰ παρρησίας ἀπαραμίλλου, τὸ ἀνυμνῆσαι τῶν μωσαϊκῶν τελετῶν πρὸς τὴν νέαν θρησκείαν. Ἐκεῖνος δὲ, ὅστις μεγάλως συνετάρξατο τὴν νεοπαγῆ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν ἦν ἀναντιρρήτως ὁ ἐκ Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας ἐλκων, τὸ γένος καὶ παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Γαμαλιῆλ ἐκπαίδευθεὶς γνήσιος φαρισαῖος, Σαούλ ἡ Σαῦλος ἐπικαλούμενος, ὅστις μὴ δυνάμενος νὰ συνδυάσῃ τὰς ὑψηλὰς αὐτοῦ περὶ τοῦ Ἰεχωβά θεωρίας πρὸς τὴν ἀπλὴν καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον εὐτελεῖ διδασκαλίαν τῶν ἀποστόλων, ὕδριν δὲ καὶ βλασφημίαν κατὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰσραὴλ θεωρῶν τὴν

ἀποδοχὴν τοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἐκπνεύσαντες Ναζωραίου, ὡς τοῦ ἐπηγγελημένου Μεσσίας, ἣν οὐ μόνον συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει τοῦ Στεφάνου, ἀλλὰ καὶ ἀνδρας καὶ γυναῖκας σύρων βιαίως παρεδίδου εἰς φυλακὴν» (Πράξ. ἡ'. 3). Ὁ δὲ ὑπὲρ τῶν πατρικῶν παραδόσεων ζῆλος τοῦ σφοδροῦ τούτου τῆς νέας θρησκείας διώκτου, δὲν περιωρίζετο μόνον ἐντὸς τῶν στενῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὁρίων, ἀλλ' ὑπερπηδῶν ταῦτα ἐπεξετείνετο καὶ μέχρι τῆς Δαμασκοῦ, ἐνθα ἡ φωνὴ τῆς νέας θρησκείας ἐπλήρου τὰ ὧτα πολλῶν ὁμοφύλων αὐτοῦ, οἵτινες ἀφέντες τὴν συναγωγὴν ἤχρῳοντο τῆς διδασκαλίας τῶν ἀποστόλων. Καὶ δὴ ὁ θερμὸς οὗτος τῶν πατρικῶν παραδόσεων προστάτης «ἐμπνέων ἀπειλῆς» καὶ φόβου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου, προσελθὼν τῷ ἄρχιερεῖ, ἠτήσατο παρ' αὐτοῦ ἐπιστολὰς εἰς Δαμασκὸν «πρὸς τὰς συναγωγάς, ὅπως ἐάν τις εὕρῃ τῆς ὁδοῦ ὄντας ἀνδρὺς τε καὶ γυναῖκας δεδεμένους ἀγάγῃ εἰς Ἱερουσαλὴμ.» (Πράξ. θ'. 1—3).

Ἀλλ' ὁ ἀπηνῆς οὗτος τοῦ Χριστιανισμοῦ διώκτης, ἐν ᾧ ἐπορεύετο τὴν πρὸς τὴν Δαμασκὸν ἄγουσαν, καὶ σπεύδων ἤγγιξε πρὸς τὸ τέρμα «ἐξαίφνης» ἀκούει φωνὴν τάδε λέγουσαν «Σαούλ, Σαούλ, τί με διώκεις;... σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν»· (ἐνθ' ἄνωτέρῳ). Τοιαύτην δὲ φωνὴν ἀκούσας ὁ θεῖος ζῆλος ἐμφορούμενος καὶ τὸν χριστιανισμὸν ὡς αἵρεσιν τινα διώκων, καὶ πεισθεὶς παρὰ τοῦ λαλοῦντος ὅτι αὐτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ ὑπ' αὐτοῦ διωκόμενος, μεταβάλλει φρόνημα καὶ ἀπὸ διώκτου ἀπηνεὺς γίνεται κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ῥῆσιν «σκεὺς ἐκλογῆς τοῦ βασιτάσαι τὸ ὄνομα τοῦ Σωτῆρος ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων, οὐκ ἔνθα τε Ἰσραὴλ»· (15). Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ νέου τούτου τοῦ χριστιανισμοῦ προσηλύτου, τοῦ ἕνεκα τῆς θρησκευτικῆς αὐτοῦ μεταβολῆς ἀπὸ Σαοῦλ ἢ Σαύλου Παύλου ἐπικληθέντος παρίσταται ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, ὅστις μέλλει νὰ ἀποδῇ ὁ κύριος παράγων τῆς εἰς τὰ ἔθνη ἐξα-

πλώσεως τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὁ Παῦλος ὑπὸ ἐκτάκτου οὐ-
 ρανίου φωτός περιλαμφθείς, ἐγνώρισεν ἀκριβῶς ὅτι ἡ
 τέως ὑπ' αὐτοῦ μανιωδῶς καταδιωκομένη ἐκκλησία εἶναι
 ἡ ἱερὰ ἐκείνη κιβωτός, ἐν ᾗ ὑπάρχει ἡ καθαρὰ καὶ θεία ἀλή-
 θεια, ἡ μέλλουσα νὰ διαλάμψη καθ' ἅπασαν τὴν ὑφήλιον
 καὶ ὁδηγήτη τὴν ἐν τῷ σκότει τῆς ἀπιστίας διατελοῦσαν
 ἀνθρωπότητα εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας. Ὁ ἱερός τοῦ
 Παύλου ζῆλος ὑπὲρ τῶν ὑψίστων τῆς ἀνθρωπότητος ἀγα-
 θῶν, δὲν ἐσβέσθη διὰ τῆς μεταβολῆς τῆς θρησκείας, ἀλλ'
 αὐτὸς αἶ ἐν αὐτῷ διαμένων ἐπιδιώκει σκοπὸν ἐπίσης ἱερὸν
 ἐπὶ ἀλλῆς βαίνων ὁδοῦ εὐθυτέρας καὶ ὁμαλωτέρας τῆς
 πρώτης. Ἐν τῷ νέῳ Παύλῳ νέος ἀνατέλλει ἱερός ζῆλος,
 οὗ αἱ ἱλαραὶ ἀκτῖνες ἐπιπροσθοῦσαι ἐπισκοτιζοῦσι τὸ τέως
 θρησκευτικὸν αὐτοῦ κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ μῖσος, καὶ
 διὰ τοῦ ποταμοῦ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης κατασβέννυνσι
 τὰς πυρώδεις καὶ καταστρεπτικὰς αὐτοῦ φλόγας. Δὲν ἔχο-
 μέν τοῦ λοιποῦ πρὸ ἡμῶν ἀνδρα κιθ' ὑπερβολὴν διώ-
 κοντα καὶ πορθοῦντα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, προκό-
 πτοντα ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ὑπὲρ πολλοὺς συνηλικιώτας
 καὶ περισσοτέρως ζηλωτὴν ὑπάρχοντα τῶν πατρικῶν αὐ-
 τοῦ παριδόσεων. (Γαλ. α': 13). Ἀλλ' ἔχομεν πρὸ ἡμῶν
 θερμότατον ὁπαδὸν καὶ κήρυκα διαπρύσιον τοῦ Εὐαγγελ-
 λίου, ἔχομεν πρὸ ἡμῶν ἀπόστολον ἐν Χριστῷ καὶ σὺν Χρι-
 στῷ ζῶντα καὶ ἀποθνέσκοντα, ἐν Χριστῷ λαλοῦντα καὶ
 τὰ πάντα δυνάμενον. (Φιλιπ. α'. 21) ἔχομεν πρὸ ἡμῶν
 ἄνδρα ἀναφωνοῦντα (Β Κορ. ιγ'. 3): « τίς ἡμᾶς χωρήσει
 » ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θ' ἰψίς, ἡ στενοχωρία,
 » ἡ διωγμός, ἡ λιμός, ἡ γυμνότης, ἡ κίνδυνος, ἡ μά-
 » χαιρα; . . . Πέπεισμαι γὰρ ὅτι οὔτε θάνατος οὔτε ζῶή,
 » οὔτε ἄγγελοι οὔτε ἀρχαὶ οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστώτα
 » οὔτε μέλλοντα, οὔτε ψῶμα οὔτε βάρος, οὔτε τις κτίσις
 » ἐτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ,
 » τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν ». (Ῥωμ. η'. 35—

36, 38, 39). Ὑπὸ τοιαύτης πρὸς τὸν Σωτῆρα ἀγάπης φλεγόμενος ὁ θεῖος Παῦλος καὶ τοιούτων ἀγνῶν αἰσθημάτων ἐμπορούμενος ἀπρῶτα εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ χριστιανισμοῦ ἀγῶνα καὶ ἀφιεροῖ ἅπαν αὐτοῦ τὸ μέλλον ὑπὲρ τοῦ Σταυρωθέντος καὶ ἀναστάντος Χριστοῦ, ἐκλέγων οὕτω ἀντί σταδίου τιμῆς καὶ δόξης, βίον ὀνειδισμῶν καὶ κακώσεων, διωγμῶν καὶ στερήσεων, διαβολῶν καὶ διηνεκῶν κινδύνων καὶ τέλος, τὸν μαρτυρικὸν θάνατον. Αἱ ἀποστολικαὶ τοῦ Παύλου ὁδοιπορίαι καὶ αἱ κατὰ χώρας ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθεῖσαι χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι εἶναι τρανὰ μαρτύρια τοῦ ἀκαμάτου αὐτοῦ ζήλου ὑπὲρ τῆς ἐξαπλώσεως τῆς νέας θρησκείας. Ἐν δὲ ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ παρίσταται ὁ χριστιανισμὸς ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ πνευματικότητι, ἀπηλλαγμένος παντός ἐξωτερικοῦ περιβλήματος δυνάμενος νὰ καταβιβάσῃ αὐτὸν εἰς Ἰουδαϊκὴν τινα αἵρεσιν. Κατὰ τὸν Παῦλον σκοπὸς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας εἶνε συνδιαλλαγή τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν ἢ ἡ δικαίωσις αὐτοῦ, ἣτις δὲν ἐπιτυγχάνεται ἐκ τῆς τυπικῆς ἐκπληρώσεως τοῦ νόμου, ἀλλ' ἐκ τῆς δι' ἀγάπης ἐνεργουμένης πίστεως εἰς Χριστόν, ὅστις ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος καθ' ὅλου καὶ πρὸς ἓνα ἕκαστον ἰδίᾳ ἐσταυρώθη, ἀπέθανε καὶ ἀνέστη πρὸς ἀπολύτρωσιν ἡμῶν.

Τοιαῦτα δὲ διδάσκων ὁ Παῦλος, ἐπόμενον ἦν νὰ ἐπισύρῃ τὴν κατ' αὐτοῦ ὀργὴν τῶν ὁμοφύλων αὐτοῦ καὶ νὰ ἀναμείνῃ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν τὸν θάνατον. Δὲν παρῆλθε χρόνος πολὺς μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ καὶ «οἱ ἐν Δαμασκῷ Ἰουδαῖοι συνεβουλεύσαντο ἀνελεῖν αὐτόν», διότι οὗτος ἐκήρυσσε τὸν Χριστὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ συνέχυνεν αὐτούς. Ἐντεῦθεν δ' ἄρχεται τῆς πάλης καὶ τῶν ἀγῶνων κατὰ τῶν Ἰουδαϊκῶν προλήψεων καὶ τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς, καὶ διέρχεται τὸν βίον αὐτοῦ ὅλον ἀγωνιζόμενος καὶ πάσχων ὑπὲρ τῆς νέας αὐτοῦ διδασκαλίας, ὡς αὐτὸς οὗτος ὁ Παῦλος πρὸς τοὺς Κορινθίους γράφων λέγει «ἐν

»κόποις περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν φυ-
 »λακαῖς περισσοτέρως, ἐν θανάτοις πολλάκις, ὑπὸ Ἰου-
 »δαίων πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον, τρίς
 »ἐρραβδίσθην, ἀπαξ ἐλιθάσθην, τρίς ἐνανάγησα, νυχθήμε-
 »ρον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα· ὁδοιπορίαις πολλάκις· κινδύ-
 »νοις ποταμῶν, κινδύνους ληστῶν, κινδύνους ἐκ γένους,
 »κινδύνους ἐξ ἔθνων, κινδύνους ἐν πόλει, κινδύνους ἐν ἐρη-
 »μίᾳ, κινδύνους ἐν θαλάσῃ, κινδύνους ἐν ψευδαδέλφοις,
 »ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, ἐν ἀγρυπνίαις πολλάκις, ἐν λιμῷ καὶ
 »διψῇ, ἐν νηστεαῖς πολλάκις, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι...
 »ἐν Δαμασκῷ ὁ ἐθνάρχης Ἀρέτα τοῦ βασιλέως ἐφοῦρει
 »τὴν Δαμασκηνῶν πόλιν, πιάσαι με θέλων· καὶ διὰ θυ-
 »ρίδος ἐν σάργάνῃ ἐχαλάσθην διὰ τοῦ τείχους, καὶ ἐξέ-
 »φυγον τὰς χεῖρας αὐτοῦ». (Β'. Κορ. ια'. 23—28, 32, 33)
 Ὁ δὲ θεὸς Χρυσόστομος ἀπριθμῶν τοὺς ἀθλοὺς τοῦ
 Παύλου ἐν τῷ δ' περὶ ἱερωσύνης λόγῳ αὐτοῦ λέγει· «τί γὰρ
 »ἂν τις εἴποι, τὸν ζήλον, τὴν ἐπιεικειαν, τοὺς συνεχεῖς
 »κινδύνους, τὰς ἀλλεπαλλήλους φροντίδας τὰς ἀδιάλει-
 »πτους ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν ἀθυρίας, τὸ πρὸς τοὺς ἀ-
 »σθενεῖς συμπαθές, τὰς πολλὰς θλίψεις, τοὺς καινότερους
 »διωγμούς, τοὺς καθημερινούς θανάτους, τίς γὰρ τόπος
 »τῆς οἰκουμένης, ποία ἡπειρος, ποία θάλαττα τοῦ δικαίου
 »τούτου τοὺς ἀθλοὺς ἠγνόησεν; Ἐκεῖνον γὰρ καὶ ἡ ἀοί-
 »κητος ἔγνω, κινδυνεύοντα δεξαμένη πολλάκις. Πᾶν γὰρ
 »κρίδος ὑπέμεινεν ἐπιβουλῆς, καὶ πάντα τρόπον ἐπῆλθε νίκης
 »καὶ οὔτε ἀγωνιζόμενος, οὔτε στεφανούμενος διέλειπέ
 »ποτε». Ἀλλὰ καίπερ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα πάσχων ὁ μα-
 »κάριος Παῦλος, οὐδ' ὡς ὁμοῦς ἀπέστη τοῦ κηρύγματος
 »αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς δεσμοῖς αὐτοῦ καυχώμενος προ-
 »σείλκυε τὰ πλῆθη ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς νέας θρησκείας
 »καὶ οὕτως ὁ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων μὲν σκάνδαλον, μωρία δὲ
 »ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων νομιζόμενος χριστιανισμὸς ἐγένετο

τοῖς κλητοῖς Ἰουδαίοις τε καὶ Ἑλλήσι Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πᾶτα ἢ τῶν Ἀποστόλων χορεία, ἢ τῷ φωτὶ τοῦ θείου πνεύματος ἐλλαμπθεῖσα οὐκ ἐπαύσατο ἐφεξῆς τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ διηγούμενη καὶ τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων κυριεύουσα. Καὶ δὴ ἐκ τῆς Ἱερουσαλὴμ, τοῦ πρώτου τοῦ χριστιανισμοῦ κέντρου, ἐξελθόντες καὶ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν διανειμᾶμενοι ἐκήρυττον πανταχοῦ τὰς ἀληθείας τοῦ Εὐαγγελίου πληροῦντες οὕτω μετὰ ζήλου καὶ αὐταπρηνέως τὴν τοῦ διδασκάλου αὐτῶν ἐντολὴν «πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα κηρύξατε τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει». (Μάρκ. ις' 15). Ὁ δὲ σπόρος τῆς θείας αὐτῶν διδασκαλίας εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων ῥιπτόμενος ἐκαρποφόρει ὁσημέραι καὶ ἀπέβαινεν εἰς δένδρον μέγα τὸ ζωηφόρον τοῦτο τῆς χριστιανικῆς πίστεως φυτόν, ὅρ' οὗ τὴν εὐεργετικὴν σκιάν ἐπαναπαύονται νῦν πάντες οἱ πεπολιτισμένοι λαοί.

Οἱ δὲ πρῶτοι τὴν καινὴν τῶν Ἀποστόλων διδασκαλίαν ἀποδεξάμενοι συνεσφίγγοντο ἐπὶ μᾶλλον καὶ συνεδέοντο διὰ τοῦ ἀδιαρρήκτου δεσμοῦ τῆς εὐαγγελικῆς ἀγάπης, ἥτις περιλαμβάνει καὶ υποθάλλει ὑπὸ τὰς πτέρυγας αὐτῆς πάντα ἄνθρωπον, οὐδαμῶς ἀποβλέπουσα εἰς τὴν καταγωγὴν, τὸ φύλον ἢ τὴν θρησκείαν αὐτοῦ, διότι κατὰ τὸν Ἀπόστολον τῶν ἐθνῶν «οὐκ ἔστι διαστολὴ Ἰουδαίου τε καὶ Ἑλλήνος· ὁ γὰρ αὐτὸς Κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς ἅπαντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν». Ὁ χριστιανισμὸς διδάσκων τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, τὴν εἰρήνην, τὴν ὑπομονήν, τὴν φιλάνθρωπίαν, τὴν ἀγαθότητα, τὴν σωφροσύνην, ἀνέτρεπεν ἄρδην πᾶσαν κακίαν καὶ ἐπιθυμίαν βλαβερὰν, καὶ διὰ τοῦτο σύμπας ὁ ἐν κακοῖς ἀρεσχόμενος κόσμος ἠγέρθη κατ' αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν ἐξαλείψῃ καὶ μὴ ἐλέγχῃται ὑπ' αὐτοῦ διαπράττων πᾶν κακόν καὶ αἰσχρόν. Μεγάλους δὲ καὶ παντοίους κινδύνους ὑφίστανται οἱ ὀπα-

δοὶ τῆς νέας θρησκείας καὶ φοβεροὶ κατ' αὐτῶν ἐγείρονται διωγμοί· ἀλλ' ὅμως ἡ εὐαγγελικὴ ἀλήθεια, ἡ διὰ τῶν Ἀποστόλων διαδοθεῖσα καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν βασιλικῶν θαλάμων εἰσδύσασα, ἐρριζώθη βαθέως ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἀποδεξαμένων αὐτήν, καὶ τὸ γαλήνιον αὐτῆς μέτωπον πρὸς τὰς συκοφαντίας ὑψοῦσα προσεδέχετο τὰς καταδιώξεις καὶ τὰς βασάνους τῆς φρικωδεστερας σκληρότητος. Ἀκούσωμεν πῶς περιγράφει ὁ Τάκιτος ἐν τοῖς χρονικοῖς αὐτοῦ τὰς βασάνους τῶν πρώτων χριστιανῶν, εἰς ἃς ὁ Νέρων ὑπέβαλλεν αὐτοὺς πρὸς τέρψιν τοῦ λαοῦ «τῆς ὀπολυμένοισ, λέγει, προσετέθη καὶ ἡ ὕβρις αὕτη ἵνα μὲ τὰ δέρματα τῶν θηρίων καλυπτόμενοι κατασπαρχθῶσιν ὑπὸ πτῶν κυνῶν, ἡ ἀνασταυρωθῶσιν ἡ ἀναφλεχθῶσιν· καὶ ὅτε ἡ ἡμέρα δὲν ἐξήρκει εἰς τὰς τιμωρίας αὐτῶν διετάχθη νὰ καίωνται ὡς λαμπτήρες, διασκεδάζοντες τὸ νυκτερινὸν σκοτός. Τοὺς ἰδίους δὲ κήπους προσέφερεν ὁ Νέρων εἰς τὸ θέαμα τοῦτο, καὶ ἐτέλει ἀγῶνας ἐν τῷ ἵπποδρομίῳ μετὰ ξὺ τοῦ πλήθους φέρων στολὴν ἡνιόχου, ἡ ἐποχούμενος». Πᾶσαι ὅμως αἱ βίβαστοι αὐται, ἃς ὁ τύραννος ἐν τῇ σκληρότητι αὐτοῦ ἐμνηχανᾶτο κατὰ τῶν χριστιανῶν εἰς οὐδὲν ὠφέλησαν αὐτόν, ἀλλὰ τοῦναντίον ἐπετάχυνεν ἔτι μᾶλλον δι' αὐτῶν τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ, κινῶν οὕτω τὴν ὑπὲρ τῶν βασανιζομένων χριστιανῶν συμπάθειαν. «Τίς δύναται, λέγει, ὁ Τερτυλλιανός ἐν τῷ ἀπολογητικῷ αὐτοῦ § 50, τίς δύναται ἦναι θεατῆς τῆς τῶν χριστιανῶν καρτερίας ἐν τοῖς βασανιστηρίοις χωρὶς νὰ ἐκπλαγῇ καὶ ἀνερευνήσῃ τὴν αἰτίαν τούτων; τίς ἀνερευνῶν αὐτήν καὶ οὐ γίνεται χριστιανός;» Ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια ἔχει μυστηριώδη τινὰ δύναμιν, δι' ἧς ἀποκαλύπτεται καὶ διαδίδεται, κυριεύουσα λεληθότως τὰ πνεύματα καὶ βλαστάνουσα ἐν αὐτοῖς ὡς τὰ σπέρματα ἐκεῖνα, ἅτινα ῥιπτόμενα τυχαίως ὑπὸ τῶν ἀνέμων ἐπὶ εὐφόρου γῆς, ριζοβολοῦσι καὶ ἀποβαίνουσι δένδρα καλλίκομα, μηδενὸς δυναμέ-

νου νὰ κατανοήσῃ τὴν μυστηριώδη βλάστησιν καὶ ἀνάπτυξιν αὐτῶν.

Ἡ μυστηριώδης αὕτη τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας δύναμις ἦν ὄντως θαῦμα μήπω τελεσθὲν ἐν τῷ ἐπιγεῖῳ ὀρίζοντι· διότι αὕτη καὶ μόνη ἐξῆλθε θριαμβεύουσα ἐκ τῶν φοβερῶν καὶ ἀκαταγωνίστων στοιχείων τοῦ αἰῶνος, καθ' ὃν αὕτη ἀνεφάνη ἀνατέλλουσα ἐκ τῆς Παλαιστίνης καὶ ἐξαπλοῦσα τὰς εὐεργετικὰς αὐτῆς ἀκτῖνας καθ' ἅπασαν τὴν ὑφήλιον. Ἀνυπέρβλητα προσκόμματα εἶχε νὰ ὑπερνικήσῃ ὁ χριστιανισμὸς· ἀρχαιοτάτας καὶ βαθέως ἐρριζωμένας θρησκευτικὰς πεποιθήσεις ἐσκόπει νὰ ἐξαλείψῃ καὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῶν νὰ στήσῃ τὸν θρόνον αὐτοῦ. Ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ χριστιανισμοῦ Ἰουδαῖοι τε καὶ Ἑθνικοὶ συνεσπείρωθήσαν κατ' αὐτοῦ ἵνα καταπνίξωσιν αὐτὸν ἐν αὐτῇ αὐτοῦ τῇ ἐμφανίσει· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ διδασκαλία τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπιβάλλουσα αὐστηρότατον χαλινὸν εἰς τὰ ἀνθρώπινα πάθη καὶ ἀπαιτοῦσα παρὰ τῶν ἀποδεχομένων ταύτην τὴν ἐκπλήρωσιν ἀρετῶν δυσχερεστάτων, ἡδύνατο νὰ κωλύσῃ τὴν πρόοδον αὐτοῦ, εἰ μὴ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ταύτῃ ὑπῆρχεν ὑπολανθάνουσά τις δύναμις κυριεύουσα τὰς ψυχὰς καὶ ἀνακαινίζουσα τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων. Δὲν παρῆλθεν αἰὼν ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ ἡ δύναμις αὕτη ἐξαπλωθεῖσα κατέκτησε τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Πλίνιος ὁ νεώτερος γράφων πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Τραϊανὸν παρατηρεῖ ὅτι »ὁ χριστιανισμὸς συνίσταται ἐκ πολυαριθμῶν ὁπαδῶν πάσης τάξεως καὶ ἡλικίας (omnis ordinis)· ὅτι ὡς λύμη »κατέλαβεν οὐ μόνον τὰς πόλεις, ἀλλὰ καὶ τὰς κώμας »καὶ τὰς ἐξοχὰς, οὕτως ὥστε εὔρε τοὺς ναοὺς τῶν Θεῶν »ἡρημωμένους» (Lib. X. epist. XCVII.) Ὁ δὲ Τάκιτος βεβαίῳ ὅτι ἐπὶ Νέρωνος ἐξεπλάγησαν ἀνακαλύψαντες ἐν Ῥώμῃ πληθὺν χριστιανῶν σπουδαίων (multitudo ingens ahh. lib. XV). Ἰουστίνος δὲ ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς

βλέπων τὴν τῶν εἰδώλων λατρείαν καταρρέουσιν, τοὺς δὲ Ἑθνικοὺς αἰχμαλωτιζομένους ὑπὸ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, διζῶγριφεῖ τὴν τάσιν τῶν διαφόρων τάξεων τῶν ἀνθρώπων ὡς ἑξῆς· « οὐδὲ ἐν ὅλῳ ἐστὶ γένος ἀνθρώπων, εἴτε βαρβάρων, εἴτε Ἑλλήνων, εἴτε ἀπλῶς, ὅτι νοῦν ὀνόματι προσαγορευομένων ἡ ἀμαξοβίων, ἡ αἰσίων καλουμένων, ἡ ἐν σκηναῖς κτηνοτρόφων οἰκούντων, ἐν οἷς μὴ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ σταυρωθέντος Ἰησοῦ εὐχαὶ καὶ εὐχαριστίαι τῷ Πατρὶ καὶ ποιητῇ τῶν ὅλων γίνονται ». (Διάλ. πρὸς Τρύφ. 117).

Ὁ δὲ Τερτυλλιανὸς ἐνθους ἀναφωνεῖ ἐν τῷ ἀπολογητικῷ αὐτοῦ τοὺς ἀξιομνημονεύτους ἐκείνους λόγους « Hesterni sumus et vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia et c. = Χθιζοὶ ἐσμεν καὶ τὰ ὑμέτερα πάντα ἐπληρώσαμεν, τὰς πόλεις, τὰς νήτους, τὰς προύρια τὰς ἀποικίας, τὰ συνέδρια, τὰ στρατόπεδα αὐτά, τὰς φυλάς, τοὺς συλλόγους, τὰ ἀνάκτορα, τὴν γερουσίαν, τὴν ἀγορὴν, μύνας, τοὺς ναοὺς καταλείπομεν ὑμῖν ». Ὁ λόγος τοῦ Σωτῆρος δὲν ἔμεινε κατὰ τὸν Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρῆν « ἐν μόνῃ τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ θάπερ ἐν τῇ Ἑλλάδι ἡ φιλοσοφία, ἐχύθη δὲ ἀπὸ πᾶσιν τῇ οἰκουμένην παύων Ἑλλήνων τε ὁμοῦ καὶ βαρβάρων κατὰ ἔθνος καὶ κώμην καὶ πόλιν, πᾶσαν, οἶκους ὁμοῦ καὶ ἰδίᾳ ῥέχαστον τῶν ἐπακηχοότων, καὶ αὐτῶν γε τῶν φιλοσόφων οὐκ ὀλίγους ἤδη ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν μελιστάς. Καὶ τὴν μὲν φιλοσοφίαν τὴν Ἑλληνικὴν, ἐκ τῶν ἀρχῶν καλύσσει οἷχεται παρὰ χρεῖμα· τὴν δὲ ἡμετέραν διδασκαλίαν ἔκτοτε σὺν καὶ τῇ πρώτῃ καταγγελίᾳ καλύρουσιν ὁμοῦ βασιλεῖς καὶ τύραννοί, καὶ οἱ κατὰ μέρος ἄρχοντες, καὶ ἡγεμόνες μετὰ τῶν μισθοφόρων ἀπάντων· πρὸς δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων καταστρατευόμενοί τε ἡμῶν καὶ ὅση δύναμις ἐκκόπτειν πειρώμενοι, ἡ δὲ καὶ μᾶλλον ἀνθεῖ· οὐ γὰρ ὡς ἀνθρώπινη ἀποθνήσκει διδασκαλία, οὐδ' ὡς ἀσθενὴς μαραί-

»νεταὶ δωρεὰ· οὐδεμία γὰρ ἀσθενὴς δωρεὰ Θεοῦ· μένει δὲ ἀκώλυτος, διωχθήσεσθαι εἰς τέλος προφητευθεῖσα». (Στρωμ. σ'. 18). Ὁριγένης δὲ ὁ διωρατικώτατος καὶ ἐξοχώτατος τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλος μὴ θέλων νὰ ἐξάρῃ ὑπὲρ τὸ δέον τὸν ὑπερφυσικὸν τοῦ θριάμβου τοῦ χριστιανισμοῦ χαρακτῆρα, δὲν ἀρνεῖται πᾶσαν ὑπὲρ αὐτοῦ εὐνοϊκὴν περὶστασιν καὶ ἀνομολογεῖ ὅτι ἡ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ἔνωσις τῶν ἐθνῶν ἦν ἔργον τῆς θείας προνοίας, ὅπως συντελέσῃ εἰς τὴν ταχεῖαν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐξάπλωσιν, διότι ἄλλως «ἦν ἐμπόδιον τοῦ νεμῆσθαι τὴν Ἰησοῦ διδασκαλίαν εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, τὸ πολλὰς εἶναι βασιλείας». (κατὰ Κέλσου Β'. 30).

Ἀλλὰ πολλὰ καὶ ποικίλα παρενεβάλλοντο τῇ χριστιανικῇ διδασκαλίᾳ προσκόμματα ἅμα τῇ ἐμφανίσῃ αὐτῆς· πολλοὶ καὶ σκληροὶ κατὰ τῶν χριστιανῶν ἠγέρθησαν διωγμοί· πολλὰ καὶ ἀπάνθρωπα αὐτοκρατορικὰ κατ' αὐτῶν διατάγματα ἐξεδίδοντο θάνατον τοῖς χριστιανοῖς ἐπιβάλλοντα, καὶ ἄμετρον πλῆθος μαρτύρων ἔπιπτεν ὑπὸ τὴν σπάθην τοῦ δημίου, ὁ δὲ χριστιανισμὸς ἤθελε πνιγῇ ἐν τῷ αἵματι αὐτῶν, εἰ μὴ θεία τις δύναμις διέσωζεν αὐτόν. Πάντες πανταχοῦ ὡς διὰ συνθήματός τινος ἐκήρυξαν οὐδὲν ἦττον ἢ τὴν παντελεῖα αὐτοῦ ἐξάλειψιν, διότι πάντες ἔβλεπον ὅτι ἡ δύναμις τοῦ χριστιανισμοῦ πανταχοῦ εἰσδύσασα κατέστρεφεν αὐτὰς τὰς βάσεις τῶν πεποιθήσεων καὶ συμφερόντων αὐτῶν, ἐφ' ὧν στηριζόμενοι ἐτέλουν πάσας αὐτῶν τὰς ὁρέξεις καὶ ἐπιθυμίας. Ὁ χριστιανισμὸς ὡς περιλαμβάνων πάντας ὁμοῦ σοφοὺς τε καὶ ἀπαιδεύτους καὶ τὴν αὐτὴν παρὰ πάντων πίσσιν ἀπαιτῶν, ἔμελλεν ἀναντιρρήτως νὰ ἐπισύρῃ τὸν χλευασμὸν καὶ τὴν περιφρόνησιν τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτῶν ἀπέστρεφον τὸ πρόσωπον ἀπὸ τοῦ λαοῦ καὶ μετὰ χλεύης ἐκάλουν αὐτόν φαῦλον ὄχλον, τοὺς πολλοὺς vulgus. Ὁποῖα θρησκεία ἀνέκραζεν ὁ Κέλσος κατὰ τὰ μέσα τοῦ β'.

αἰῶνος, μόνους τοὺς ἀνοήτους καὶ τοὺς ἀνδραποδώδεις κα-
λοῦσα! πάντες δὲ οἱ ἐπὶ σοφίᾳ καυχώμενοι καὶ τὴν νέαν
τοῦ χριστιανισμοῦ θρησκείαν ὡς αἵρεσίν τινα ἐκλαμβάνον-
τες περιεφρόνουν τὴν θρησκείαν ταύτην, ἅτε ἀξιοῦσαν νὰ
ἐνώσῃ πάντας ἀνεξαιρέτως ὑπὸ τὸ κράτος μιᾶς καὶ τῆς
αὐτῆς πίστεως, ἀποκαλοῦντες τοὺς κήρυκας τῆς νέας
ταύτης θρησκείας ἀνθρώπους ἀφανεῖς τῆς Παλαιστίνης,
βαρβάρους καὶ ὅλως ἀνοήτους ὡς θέλοντας νὰ πείσωσι
τὸν κόσμον ἅπαντα νὰ κλίνη γόνυ ἐνώπιον τοῦ Ἐσταυ-
ρωμένου.

Ἡ πρὸς τὸν χριστιανισμόν ἀδιαφορία καὶ περιφρόνησις
ἐκφαίνεται ἐν πολλοῖς μὲν λογίοις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης,
ἀλλ' ἰδίως καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Λουκί-
νου, ὅστις μετὰ τῆς δριμυτάτης ἐκείνης σαρκαστικῆς λε-
πτότητος διακωμῶδεῖ ὅτε μὲν τὸ περὶ Τριάδος δόγμα, ὅτε
δὲ τὰς ἠθικὰς τοῦ Εὐαγγελίου ἀρχάς, καὶ ἄλλοτε τὸ θάρ-
ρος καὶ τὴν αὐταπάρνησιν τῶν χριστιανῶν μαρτύρων ἀ-
ποκαλῶν αὐτοὺς μωροὺς ὡς ἀποδεχομένους τὴν τῶν ἀπα-
τεῶνων τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν μωρὰν διδασκαλίαν (Λουκ.
περὶ Περιγγρίνου τελευτῆς). Ὁ δὲ Τάκιτος βλέμμα περι-
φρονήσεως πρὸς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ρίπτων ἀπο-
φαίνεται ὅτι αὕτη ἐκ τῆς Ἰουδαίας ἐξέλθοῦσα, ἐνθα ὁ θε-
μελιωτῆς αὐτῆς κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὑπὸ Ποντίου Πι-
λάτου ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Τιβερίου, οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ
ὀλεθρία τις δεισιδαιμονία (exitialis surpesitio), ἧς οἱ ὀπα-
δοὶ δικαίως μισοῦνται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, διότι αὐτοὶ ὡς ἀρ-
χηγοὶ τῆς τοῦ λαοῦ ἐξαχρειώσεως εἶνε ἀξιοὶ τῆς ἐσχάτης
τιμωρίας. Μετὰ τῆς αὐτῆς δὲ ἐπιπολαιότητος τὸν χρις-
τιανισμόν κρίνων καὶ Σουετώνιος ἀποκαλεῖ αὐτὸν μὲν δεισι-
δαιμονίαν τοὺς δὲ μάρτυρας αὐτοῦ ἀνθρώπους νέαν ἀποδε-
χομένους δεισιδαιμονίαν καὶ μάγους. Κατὰ δὲ τὸν Πλί-
νιον ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, ἧς οἱ ὀπαδοὶ ὤμνουν νὰ τη-
ρήσωσι πιστῶς καὶ ἀκριβῶς τὴν ἐμπιστευθεῖαν αὐτοῖς πα-

ρακαταθήκην, ἀποφεύγοντες πᾶσαν κακίαν καὶ ἐπιθυμίαν βλαβεράν, εἶνε δεισιδαιμονία φαῦλη (*surpestitio prava*) καὶ ἀξία τιμωρίας. Ὁ χριστιανισμός περιεφρονήθη ὑπὸ τῶν σοφῶν τῆς στοᾶς, οἵτινες ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ὡς ἀποτελοῦντας τὴν ἐκλεκτὴν τῆς κοινωνίας μερίδα, διότι οὗτος ὑπελείπετο κατὰ τὰς κομψὰς καὶ τετορνευμένας ἐκείνων φράσεις καὶ πομπώδεις λέξεις. Ὁ χριστιανισμός, ἔλεγον οἱ σοφοὶ οὗτοι ἠθικολόγοι, ὁ χριστιανισμός εἶνε ἀσθενές τι τοῦ πνεύματος προϊόν, παιδαριώδης τις δεισιδαιμονία, ὀρησκεία τοῦ λαοῦ καὶ ἐπομένως ἀναξία τῆς προσοχῆς τῶν σοφῶν. Οἱ τὴν ἐκλεκτὴν τῆς κοινωνίας μερίδα ἀποτελοῦντες ὤφειλον νὰ ἀποστρέφονται τὸν ἀφιλόσοφον ὄχλον, τοὺς ἰδιώτας. Διὸ καὶ λέγει ὁ Ἐπίκτητος ἐν τῷ ἐγχειριδίῳ αὐτοῦ «ἡ φιλοσόφου τάξιν ἐπέχειν ἡ ἰδιώτου»· (29). «Ἰδιώτου στάσις καὶ χαρακτήρ· οὐδέποτε ἐξ αὐτοῦ προσδοκᾷ ὠφέλειαν ἢ βλάβην, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἑξῶ. »Φιλοσόφου στάσις καὶ χαρακτήρ· πᾶσαν ὠφέλειαν καὶ βλάβην ἐξ αὐτοῦ προσδοκᾷ»· (48). Ὁ δὲ Σενέκας «*prospera in plebem et vilia ingenia deveniunt*»; at calamitates terroresque mortalium sub jugum mittere proprium magniviri est». (Seneca de provid. 4.)

Ἄλλ' ὅμως ἡ πρὸς τὸν χριστιανισμὸν ἀδιαφορία αὕτη τῶν λογίων καὶ σοφῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραταθῇ ἐπὶ πολὺ, διότι ἡ ἐκλεκτὴ αὕτη τῆς κοινωνίας μερὶς ἔβλεπεν ὅτι ὁ χριστιανισμός γιγαντιαίοις βήμασι διεδίδετο καὶ ὡς ὀρμητικὸς χεῖμαρρος παρέσυρεν οὐ μόνον ἀνθρώπους ἀπλοῦς καὶ ἰδιώτας, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν τῶν ἐπὶ σοφία καὶ μαθήσει διαπρεπόντων, οἵτινες ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς ὀρησκείας τασσόμενοι ἐμάχοντο γενναίως ὑπὲρ αὐτῆς καὶ ἐπóτιζον τὸ χριστιανικὸν ἔδαφος διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν, ἵνα ἐξ αὐτοῦ ἀναβλαστήσῃσι θαλεροὶ τῆς πίστεως βλαστοί, καὶ ἐπισκιάσῃσι πάντα τὸν πεπολιτισμένον κόσμον. Καὶ ἦτο δυνατόν νὰ βλέπωσιν ἀδιαφόρως

ἔτι οἱ εἰς τὰς παραδόσεις ἐμμένοντες καὶ ἐπὶ τοῖς σοφοῖς αὐτῶν ἀξιώμασιν ἐναβρυνόμενοι σοφοὶ τὸν ἀκατάσχετον τοῦτον τῆς νέας θρησκείας ῥοῦν, παρασύροντα ἅπαν αὐτῶν τὸ οἰκοδόμημα καὶ νὰ μὴ ἀντεπεξέλθωσι κατ' αὐτῆς, ὥπως περισώσωσι τοῦλάχιστον τὰ ἐρείπια τοῦ παρασυρθέντος οἰκοδομήματος αὐτῶν; ἦτο δυνατόν νὰ βλέπωσιν ἄσφύτως τὸν Ἰουστίνον καὶ ἄλλους ἐκ τῆς ἑαυτῶν χορείας ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ ἀγωνιζομένους καὶ νὰ μὴ ἀφυπνίσωσιν ὅπως ἐξετάσωσιν ἀκριβῶς καὶ μετὰ σκέψεως πολλῆς τῆς νέας θρησκείας τὴν δύναμιν; Βεβαίως ὅχι· καὶ διὰ τοῦτο οἱ πρότερον ψυχροὶ καὶ ἑδιάφοροι πρὸς τὸν χριστιανισμόν λόγιοι καὶ σοφοὶ τοῦ αἵωνος, ἀποβαίνουσι νῦν ἐμπαθεῖς καὶ ἀδιάλλακτοι αὐτοῦ κατήγοροι καὶ διώκται.

Καὶ πρῶτος μὲν σφοδρὸς τοῦ χριστιανισμοῦ κατήγορος καὶ συκοφάντης ἀναφαίνεται ὁ κυνικὸς φιλόσοφος Κρίσκης ὃ δὲ διακεκριμένος ρήτωρ Κορνῆλιος Φρόντων συνέγραψε κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ βιβλίον μὴ περισωθὲν εἰς ἡμᾶς· ἀλλὰ μεγαλειτέραν αἴσθησιν ἐνέποιήσε τὸ κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας σύγγραμμα τοῦ Κέλσου τὸ ἐπιγραφόμενον «Λόγος ἀληθής», οὗτινος ἡ ἐμφάνισις ἠνάγκασε τὸν σοφὸν Ὀριγένη νὰ ἀντιτάξῃ τὰ ὀκτὼ κατὰ Κέλσου βιβλία, ἅτινα θεωροῦνται ὡς τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἀρχαίας ἀπολογητικῆς. Οἱ δ' ἐμπαθέστεροι τοῦ χριστιανισμοῦ πολέμιοι ἐξῆλθον ἀναντιρρήτως ἐκ τοῦ νεοπλατωνισμοῦ, ὧν ὁ μὲν Πορφύριος συνέγραψε λόγους κατὰ χριστιανῶν καὶ περὶ τῆς ἐκ λογίων φιλοσοφίας· Ὁ δὲ Ἰάμβελιχος ἐξιστορῶν τὰ θαύματα τοῦ Πυθαγόρου καὶ ἀντιπαραβάλλων ταῦτα πρὸς τὰ τοῦ Χριστοῦ εὗρισκε τὰ τοῦ Πυθαγόρου ἀνώτερα καὶ περιφάνεστερα. Καὶ ὁ σοφιστὴς δὲ Φιλόστρατος ὁ πρεσβύτερος καὶ ὁ Ἱεροκλῆς συνέγραψαν κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, ὧν ὁ μὲν πρῶτος παριστᾷ ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Ἀπολλώνιον τὸν Τυανέα ἐξοχώτερον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ τε τὴν ἠθικὴν τελειότητα καὶ τὸ

ὑπερφυσικὸν μεγαλεῖον· ὁ δεῦτερος ἐξελέγχει τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας διὰ τῶν φιλαλήθων αὐτοῦ λόγων.

Οὐ μόνον δὲ κατὰ τῶν σοφῶν καὶ λογίων ἐμελλε νὰ ἀγωνισθῇ ὁ χριστιανισμός, ὅπως ὑπερασπίσῃ τὰς ὑγιεῖς αὐτοῦ ἀρχὰς καὶ ἀνατρέψῃ τὰς ψευδεῖς ἐκείνων δοξασίας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν βελῶν τῆς πολιτείας ἔπρεπεν ἀντιτάξῃ τὰς εὐαγγελικὰς ἀληθείας καὶ ἐπ' αὐτῶν στηριζόμενος νὰ πολεμήσῃ τὰς σαθὰς τῆς πολιτείας βάσεις, ἂν ᾔθελε νὰ ὑπερισχύσῃ καὶ ἀποβῇ θρησκεία τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Θρησκεία καὶ πολιτεία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἦσαν ταυτόσημα καὶ οὐδὲν ὑπῆρχε τὸ διακρίνον αὐτά· καθ' ὅσον ἡ μὲν θρησκεία ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς πολιτείας, ἡ δὲ πολιτεία ἐπὶ τῆς θρησκείας· οἱ αὐτοὶ δὲ κριταὶ ἐδίκαζον τὰ τε πολιτικὰ καὶ τὰ θρησκευτικὰ καὶ τὸ αὐτὸ δίκαιον ἐπεκράτει ἐπ' ἀμφοτέρων. Ἀλλ' ὁ χριστιανὸς ἐχάραξεν ὅλως ἀλλίαν ὁδόν, τὴν ὁδὸν ἐκείνην, ἧς διάγραμμα ἔδωκεν ὁ ἀρχηγὸς καὶ θεμελιωτὴς αὐτοῦ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὅστις ἐχώρισε τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ κόσμου «ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ, ἔλεγεν ὁ οὐράνιος οὗτος βασιλεὺς, ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου»· ἄλλοτε δὲ πάλιν ἔλεγεν «ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ». Ἐν ᾧ δὲ παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς ἡ θρησκεία ἀπερροφᾶτο ὑπὸ τῆς πολιτείας, ὁ δὲ πολίτης παρίστατο ὡς μόριον τῆς πόλεως, μηδεμίαν προσωπικὴν ἐλευθερίαν ἔχων μηδὲ αὐθυπαρξίαν τινὰ καὶ δικαιώματα συνειδήσεως, ὁ χριστιανισμὸς παραλαμβάνει τὸν ἄνθρωπον καὶ παρίστησιν αὐτὸν ὡς ἄνθρωπον, ὡς εἰκόνα Θεοῦ μετὰ τῶν αὐτῶν καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων, θεωρεῖ δὲ αὐτὸν οὐχὶ ὡς μέλος περιωρισμένης τινὸς πολιτικῆς κοινωνίας, ἀλλ' ὡς κεκλημένον εἰς πολίτην ἀτελευτήτου τοῦ Θεοῦ βασιλείας. Ἀλλ' ὁ χριστιανισμὸς εἰσάγων νέους τῆς ἡλικίης νόμους, ἀγνώστους τέως τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἐναντίους ὅλως πρὸς τοὺς νό-

μους τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας, προσέβαλλεν οὐ μόνον τὰ τῆς πολιτείας συμφέροντα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν δημοσίαν θρησκείαν, ἣν περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο οἱ ἐθνικοὶ καὶ μεγάλως ἐκόλαζον τοὺς παραβαίνοντας ταύτην ἢ νέους εἰσάγοντας Θεοὺς μὴ καθιερωθέντας ὑπὸ τῆς πολιτείας. Ἀκούσωμεν τί λέγει ὁ Μαικῆνας πρὸς τὸν Αὐγουστον περὶ τῆς λατρείας τοῦ θεοῦ «ὥστ' εἶπερ ἀθάνατος ὄντως »ἐπιθυμοῖς γενέσθαι, λέγει πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ταῦτά »τε οὕτω πράττει καὶ προσέτι τὸ μὲν θεῖον πάντῃ πάντως »αὐτός τε σέβου, καὶ τὰ πάτρια, καὶ τοὺς ἄλλους τιμᾷν »ἀνάγκαζε· τοὺς δὲ δὴ ξενίζοντάς τι περὶ αὐτὸ καὶ μίσει »καὶ κόλαζε, μὴ μόνον τῶν θεῶν ἕνεκα, ὧν καταφρονήσας »οὐδ' ἄλλου ἂν τινος προτιμήσειεν, ἀλλ' ὅτι καινὰ τίνα »δαιμόνια οἱ τοιοῦτοι ἀντεισφέροντες, πολλοὺς ἀναπεΐθου- »σιν ἀλλοτριονομεῖν. Καὶ τούτου καὶ συνωμοσίαι καὶ συ- »στάσεις ἐταιρεῖαί τε γίνονται, ὅπερ ἥμισυ μοναρχία »συμφέρει» (Δίων Κοσ. Ῥωμ. ἱστ. βιβλ. νγ'. 56) Ὁ δὲ νόμοδιδάσκαλος Ἰούλιος Παῦλος θεωρεῖ τὴν δημοσίαν θρησκείαν ὡς μίαν τῶν ἀρχῶν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου, καὶ διὰ τοῦτο καταδικάζει τοὺς παραβάτας ταύτης εἰς ἐξορίαν μὲν τοὺς εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν ἀνήκοντας, εἰς θάνατον δὲ τοὺς εἰς τὴν κατωτέραν· «οἱ εἰσάγοντες, λέγει, θρη- »σκείας νέας ἢ ἀγνώστους δυναμένας νὰ συγχύσωσι τὰ »πνεύματα τῶν ἀνθρώπων, ἂν μὲν ὧσιν ἐκ τῶν ἀνωτέρων »τῆς κοινωνίας τάξεων, ἐξοριζέσθωσαν· ἂν δὲ ὧσιν ἐκ τῶν κατωτέρων, θανατούσθωσαν»· (Julius Paulus L. v. tit XXI).

Ἀλλὰ καίτοι ἡ αὐστηρότης αὕτη ἐμετριάσθη παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις καὶ ἠδύνατο πᾶσα θρησκεία νὰ ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τῶν νόμων τῶν Ῥωμαϊκῶν καὶ νὰ ἐξασκῇται ἐλευθέρως ὑπὸ τινος λαοῦ ὑποτελοῦς ὡς ἐπιτετραμμένη τοῦ κράτους θρησκεία (religio licita) ὁ χριστιανισμὸς ὁμοῦς ἀπηγορεύθη ἐντελῶς καὶ ὡς ἐγκλημα καθοσιώσεως (cri-

men majestatis) ἐθεωρήθη, ἅτε μὴ ὑπείκων εἰς τὸ καθεστώς τῆς πολιτείας, μηδὲ συμμετέχων εἰς τὴν δημοσίαν λατρείαν καὶ τὰ δημόσια θεάματα. Μεγάλους δὲ καὶ ἀπηνεστάτους διωγμοὺς ὑπέστη ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων, διότι οἱ ὀπιδοὶ αὐτῆς ἀποφεύγοντες τὰ θεάτρα καὶ τὰς αἵματηράς τῶν Ῥωμαίων διασκεδάσεις συνήρχοντο ἐν ἰδιαιτέροις οἴκοις καὶ ἐν ταῖς κατακόμβαις πολλάκις, ὅπως τελέσωσι τὰ θρησκευτικὰ αὐτῶν καθήκοντα καὶ μεταλάβωσι τοῦ ἡγιασμένου ἄρτου. Αἱ ἱεραὶ αὖται καὶ ἀβλαβεῖς τῶν χριστιανῶν συναθροίσεις ἦσαν ἀφορμὴ νὰ χαρακτηρισθῶσιν οἱ ταύτας ἀποτελοῦντες ὡς ἄνθρωποι ὑποπτοι, ὡς ἐταρεῖται μυστικαὶ ἐπιβουλεύόμεναι τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κράτους καὶ ὑποθάλλουσαι τὴν τε αἰμομιξίαν καὶ τὴν ἀνθρωποφαγίαν. Ἰδοὺ διὰ τὴν ὁ χριστιανισμὸς ἐκηρύχθη ἐπισήμως θρησκεία ἀπηγορευμένη (religio illicita) καὶ μανιωδῶς κατὰ τῶν χριστιανῶν ἐξηγέρθησαν οἱ πλεῖστοι τῆς Ῥώμης αὐτοκράτορες, οἵτινες μυρίας κατ' αὐτῶν καὶ παντοίας ἐφεύρισκον βασάνους καὶ πολλὰ ἐξέδιδον αὐτοκρατορικὰ δατάγματα τὴν ἐξάλειψιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἀφορῶντα. Ἰδοὺ διὰ τὴν ὁ αὐτοκράτωρ Τραϊανὸς ἀποκρίνεται πρὸς τὸν ἑπαρχὸν τῆς Βιθυνίας Πλίνιον, ὅστις μὴ δυνάμενος νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸν χεῖμαρρον τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, τὸν παρασύροντα πᾶσαν ἡλικίαν καὶ τάξιν ἀνθρώπων, ζητεῖ δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ ὁδηγίας παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τι νὰ πράξῃ· δὲν πρέπει, λέγει ὁ αὐτοκράτωρ, νὰ ἀναζητῶνται οἱ χριστιανοί, ἀλλ' ἐγκαλούμενοι νὰ τιμωρῶνται». (Plin. lib. X. epist. 98). Τοῦτο ἦτο τὸ σύνθημα τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας, διότι ἤλπιζον οἱ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες ὅτι καταδιώκοντες τὸν χριστιανισμόν ἠδύναντο νὰ σώσωσι τὴν ὑπὸ τῆς ἐξαχρειώσεως τῶν ἡθῶν ἐξηντλημένην Ῥωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν.

Ὁ χριστιανισμὸς ἔμελλε νὰ δοκιμάσῃ οὐ μόνον τοὺς

σκληροὺς καὶ ἀπανθρώπους τῶν αὐτοκρατόρων διωγμούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς διωγμοὺς ἐκείνους, οὓς αἱ προλήψεις καὶ ὁ φανατισμὸς τοῦ λαοῦ παρεσκεύασαν καὶ δι' ὧν τὰς βάσεις αὐτὰς τοῦ χριστιανισμοῦ ἠθέλησαν νὰ διασειώσῃ καὶ καταρτίψωσι, οὕτω τὸ νεοπαγὲς τοῦ χριστιανισμοῦ οἰκοδόμημα. Ὁ ἐθνικὸς κόσμος ἦτο προσκεκολλημένος ὅλως εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ ἤρέσχετο βλέπων ἐπὶ τῶν βωμῶν τῶν εἰδώλων τὰς αἱματηρὰς καὶ ἀπανθρώπους πλλάκας τῆς πολυθείας θυσίας· ἐτέρπετο δὲ ἀκούων θεὸν τινα προστιθέμενον εἰς τὸν κατάλογον τῶν λοιπῶν θεοτήτων καὶ ἔχαιρε προσφέρων θυμιάματα καὶ θυσίας πρὸ τοῦ ἀγάλματος τοῦ ὑπ' αὐτοῦ λατρευομένου Θεοῦ, διότι ἤλπιζεν ὅτι τὸ ἄγαλμα τοῦτο ἠδύνατο νὰ πληρώσῃ τοὺς πόθους αὐτοῦ. Ὁ ἐθνικὸς οὗτος κόσμος τοιαύτας ἔχων θρησκευτικὰς ἀρχὰς καὶ ὑπὸ τοιούτων προλήψεων τρεφόμενος, ἦτο δυνατόν νὰ ἀκούσῃ εὐαρέστως τὰς θείας τοῦ χριστιανισμοῦ ἀληθείας, καὶ τὰς ἀρχαίας αὐτοῦ ἔξεις ἀποβαλὼν νὰ δεχθῇ τὰ δόγματα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας; ἦτο δυνατόν νὰ ἀφήσῃ ὁ κόσμος οὗτος τὴν παχυλωτάτην εἰδωλολατρείαν, ἣτις περιέθαλπε πάσας τὰς ἀνθρωπίνους ἀδυναμίας, ἀποθεοῦσα πλλάκας καὶ αὐτὰς ἔτι τὰς βδελυρωτέρας καὶ αἰσχρὰς αὐτοῦ πράξεις, καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ θρησκείαν κηρύττουσαν τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ θεῖαν προσκύνησιν καὶ ἐπιβάλλουσαν ἄκρον ἡθῶν αὐστηρότητα; ἦτο δυνατόν λαὸς πναραδεδομένος εἰς τὰς ἡδονὰς καὶ τερπόμενος εἰς τὰς θηριομαχίας νὰ ὑποβάλλῃ ἑαυτὸν εἰς αὐστηρὰν τῶν παθῶν κατὰθλιψιν καὶ ἀποχὴν ἀπὸ τῶν ἀπανθρώπων θεαμάτων; ἀλλὰ καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτοὶ καὶ οἰωνοσκόποι τοῦ λαοῦ, ὧν τὰ συμφέροντα ὁλοσχερῶς κατεστρέφοντο ἠδύναντο νὰ μένωσιν ἀπλοῖ θεαταὶ τῆς θριαμβευτικῆς ἐξαπλώσεως τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ νὰ μὴ κινήσωσι πάντα λίθον, ὅπως αὐτὸν ἐξαλείψωσιν ἐν αὐτῇ αὐτοῦ τῇ ἐμφανίσει; Ἐντεῦθεν αἱ συνεχεῖς τοῦ λαοῦ μομφαὶ καὶ συκοφανταίαι κατὰ τῶν χριστιανῶν ὡς

ἀθέων, ὡς ἐσθιόντων ἀνθρωπίνους σάρκας καὶ ὡς διαπραττόντων ἀνοσιουργίας ἀθεμίτους ἐν ταῖς συνελεύεσιν αὐτῶν. Ἐντεῦθεν ἡ κατὰ τῶν χριστιανῶν κραυγὴ τοῦ λαοῦ: αἶρε τοὺς ἀθέους· αἶρε ἐκείνους, οἵτινες διὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν παρώργισαν καθ' ἡμῶν τοὺς θεοὺς· αἶρε τοὺς αἰτίους τῶν συμφορῶν ἡμῶν· αἶρε τοὺς ἐχθροὺς τῶν θεῶν· αἶρε τοὺς ὑποσκάπτοντας τὰ θεμέλια τῆς πολιτείας. Ἰδοὺ τὰ αἷτια, δι' ὧν πάντες ἐξηγέρθησαν κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ πάντες σκοπὸν εἶχον νὰ ἐξαφανίσωσιν αὐτόν, ὅπως μὴ γένηται πρόσκομμα εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῶν ἀρχαίων αὐτῶν ἔξεων καὶ ἐθίμων.

Ἀλλὰ καίπερ πανταχόθεν ὑπὸ πάντων πολεμούμενος ὁ χριστιανισμὸς ἴσταται ὁμως ἀγέρωχος ὥσπερ φάρος τις ἐν μέσῳ τρικυμιώδους πελάγους, ἐκπέμπων ἀπλετον ζωογόνον φῶς εἰς τοὺς ἐν τῇ ἀγρίῳς ταρχισομένη θαλάσῃ πλέοντας καὶ εὐεργετῶν αὐτοὺς διὰ τῶν λαμπρῶν αὐτοῦ ἀκτίνων «μὴ πεφυκώς, κατὰ τὸν ὠριγένην, κωλύεσθαι ὡς λόγος Θεοῦ, καὶ γενόμενος τοσοῦτων ἀνταγωνιστῶν ἰσχυρότερος, πάσης μὲν Ἑλλάδος, ἐπὶ πλεῖον δὲ τῆς βαρβάρου ἐκράτησε καὶ μετεποίησε μυρίας ψυχὰς ἐπὶ τὴν κατ' αὐτὸν θεοσέβειαν». (κατὰ Κέλσου α'. 3). Δὲν ἐδίδασκον, λέγει ἀλλαχοῦ ὁ ὕπατος οὗτος τῶν ἐκκλησιαστικῶν διδασκάλων, δὲν ἐδίδασκον οἱ ἀπόστολοι ἐν δυνάμει λόγου, ἢ διαλεκτικῇ δεινότητι, καὶ ὁμως ἡ ἀπλὴ αὐτῶν καὶ ἀκομψὸς διδασκαλία κατέκτα τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὁμως τὸ εὐαγγέλιον κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος ἐκηρύχθη εἰς ὅλον τὸν κόσμον· «πᾶσαν γὰρ φύσιν ἀνθρώπων ὁ μετὰ δυνάμεως λαληθεὶς λόγος κεκράτηκε· καὶ οὐκ ἔστι τι γένος ἰδεῖν ἀνθρώπων, ὃ ἐκπέφευγε παραδέξασθαι τὴν Ἰησοῦ διδασκαλίαν» (κατὰ Κέλσου β'. 13). Δὲν ἠδυνήθη ἡ ἀρχαία τῶν ἐθνικῶν φιλοσοφία νὰ κωλύσῃ τὴν πρόοδον τοῦ χριστιανισμοῦ, διότι αὕτη καίπερ πολλὰ ἔχουσα προτερήματα, στερουμένη ὁμως τῆς πρῶ-

της καὶ μεγάλης ἀρετῆς, τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, οὐδαμῶς ἠδύνατο νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἀνθρωπότητος καὶ κυριεύσῃ τὰς καρδίας πάντων. Οἱ ἐρασταὶ τῆς ἀρχαίας ταύτης φιλοσοφίας, ὀλίγοι ὄντες τὸν ὀριθμόν καὶ θεωρητικῶς μᾶλλον ἢ πρακτικῶς ζητοῦντες νὰ λύσωσι τὸ μέγα τῆς ἀνθρωπίνης σωτηρίας αἰνίγμα, διέσταντο ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἄλλας ἄλλος ἐξήνεγκε δοξασίας πολὺ τῆς ἀληθείας ἀφισταμένας. Ἐν ᾧ δὲ ὁ στωϊκὸς ἐπέβαλλεν αὐστηρὰν τῶν αἰσθήσεων κατάθλιψιν καὶ ἐπαίρετο ἐπὶ τοῦτω, ὁ ἐπικούρειος τοῦναντίον διῆγε βίον ἀναιμένον ὅλως ἐξωτερικόν, ἐπιτήδειον νὰ κολακεύσῃ τὰς ἀνθρωπίνους ἀδυναμίας ἀνυψῶν οὕτω τὴν ἡδονὴν εἰς τὸν θρόνον τῆς θεότητος. Ἐντεῦθεν δὲ αἱ ἀτελεῖς ἔννοιαι τῶν ἀρχαίων περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου δικαίου, καθ' ὃ διείπετο ὁ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ χριστιανισμοῦ κόσμος. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ εἰδεχθῆς δουλεία καὶ ὁ ἐξευτελικμὸς τῆς γυναικός. Ὁ ἀνθρώπος δὲν τιμᾶται παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς ὡς ἀνθρώπος, ἀλλ' ὡς πολίτης, ἀν ἡτύχησε νὰ γεννηθῇ τοιοῦτος, καὶ διὰ τοῦτο μυριάδες ἀνθρώπων ἐστέναζαν ὑπὸ τὸν βαρὺν τῆς δουλείας ζυγόν, καὶ καθ' ἐκάστην ἐξετίθεντο εἰς τοὺς ἐσχάτους κινδύνους ὑπὸ τῶν ἀσπλάγχων αὐτῶν δεσποτῶν αἵτινες μεγάλην τέρψιν εὐρίσκοντες εἰς τὴν θεὰν ἀνθρώπων ὑπὸ θηρῶν σπχρασσομένων, ἔρριπτον τοὺς δυστυχεῖς εἰς τὰ θηριοτροφεῖα, ὅπως κορέσωσι τὴν ἀπάνθρωπον αὐτῶν ἐπιθυμίαν. Ἡ δὲ γυνὴ μὴ οὔσα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις εἰς τὴν ἀληθῆ αὐτῆς περιωπὴν, ἐν ἧ ὁ Θεὸς αὐτὴν ἔταξεν, οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἡ κτῆμα τοῦ ἀνδρός, καὶ διὰ τοῦτο ἐκ τῆς ἰδιοτροπίας τοῦ ἀνδρός ἐξηρτᾶτο νὰ ἔχῃ ἢ νὰ ἀπολύσῃ αὐτήν.

Ἄλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ ὁ ἐγωῖσμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶχε καθιερώσει ὡς δίκαιον, οἱ δὲ φιλόσοφοι ἐθεώρουν ὡς φυσικόν. δῶρον καὶ διὰ ζωηρῶν χρωμάτων αὐτὸ περιέβαλλον, ὑπερασπιζόμενοι τὴν νομιμότητα αὐτοῦ, ὁ χριστιανισμὸς δι

ἀπλῆς μὲν, ἀλλὰ θείας αὐτοῦ διδασκαλίας, ἀναιρεῖ καὶ κηρύττει ὡς ἀρχὴν τῆς ἀνθρωπότητος πάσης, τὴν ἀρχὴν ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι ἔχομεν ἓνα Θεὸν καὶ Πατέρα, «ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ὑμεῖς εἰς αὐτόν» (Α΄ Κορ. ἡ. 6). Ὁ χριστιανισμὸς δὲν κολακεύει τὰς ἀδυναμίας τῶν ἀνθρώπων. οὐδὲ ἐπιτρέπει εἰς τὸν ὁπαδὸν αὐτοῦ νὰ ἐπαίρηται ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς καὶ τῇ φυσικῇ ἢ ἐπικτήτῳ οὐτοῦ ὑπεροχῇ, ἀλλ' ἐνῶ ἀφ' ἑνὸς διαγράφει τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον καθήκοντα καὶ ἀπαιτεῖ τὴν αὐστηρὰν αὐτῶν ἐκπλήρωσιν· ἐλέγχει ἀφ' ἑτέρου μετὰ δριμύτητος τὴν ὑπερηφάνειαν καὶ ἀλαζονείαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ζητεῖ νὰ ἀποσπᾷ καὶ αὐτοὺς ἐκ τῶν ὑπεροπτικῶν τῆς καρδίας διαλογισμῶν. Τούτου ἕνεκα μεγάλους καὶ παντοίους διήλθεν ἡ χριστιανικὴ θρησκεία σκοπέλους τε καὶ ὑφάλους μέχρις οὗ προσορμισθῇ εἰς λιμένα ἀσφαλῆ καὶ εὐδιον. Τίς δὲ ἀπαθῶς καὶ ἀπροκαταλήπτως ἐξετάζων τὴν ἀρχὴν καὶ ἐξίπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ δὲν ἀνακαλύπτει τὴν θεότητα αὐτοῦ; τίς βλέπων τὴν γηραιὰν τῆς ἀρχαίας θρησκείας δρῦν ἀνατρεπομένην ὑπὸ ἀσθενῶν βραχιόνων τῶν μαθητῶν τῆς νέας θρησκείας, δὲν ἐκπλήττεται καὶ δὲν ὁμολογεῖ ὅτι θεία τις δύναμις ἐπενήργησεν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ ἀκχταμαχήτου τούτου κολοσσοῦ; Τίς διερχόμενος τὴν ἱστορίαν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἀπαριθμῶν τοὺς ἀπολογητὰς καὶ μάρτυρας αὐτοῦ δὲν θαυμάζει τὴν δύναμιν τῆς νέας θρησκείας; Ὁ χριστιανισμὸς ἀγωνιζόμενος ἐπὶ τρεῖς ὅλους αἰῶνας κατὰ πάντων τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου ἐνίκησε, καὶ νικήσας ἀπέβη θρησκεία τοῦ κράτους ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου ἐφ' οὗ πολλὰ καὶ διάφορα αὐτοκρατορικὰ διατάγματα ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν καθ' ἑκάστην ἐξεδίδοντο καὶ πολλοὶ χριστιανικοὶ θεσμοὶ καθιεροῦντο. Ὁ Σταυρὸς δὲν ἦτο τοῦ λοιποῦ ἰκρίωμα τῶν κακούργων, ἀλλ' ἦτο σύμβολον τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ κόσμημα τῶν αὐτοκρατορικῶν

κεφαλῶν. οἱ δοῦλοι ἐχειραφετήθησαν καὶ ἡ δικαιοσύνη ἀπεδόθη εἰς χεῖρας τῶν ἐπισκόπων. Εἶναι, ἀληθῶς, λαμπρὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐποχὴ ἢ ἐποχὴ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, διότι ἐπ' αὐτοῦ ἡ τέως καταδιωκομένη ἐκκλησία ἔφθασεν εἰς τὴν ἀληθῆ αὐτῆς περιωπὴν καὶ ἠδύνατο νὰ τελῇ ἐν πάσῃ τῇ λαμπρότητι καὶ μεγαλοπρεπείᾳ τὰς τελετὰς αὐτῆς· λαμπρὰ δὲ καὶ πολυτελῆ οἰκοδομήματα ἀνεγείροντο καὶ πανηγυρικώτατα ἐορτάζοντο τὰ ἐγκαίνια αὐτῶν. Ὁ χριστιανικώτατος οὗτος βασιλεὺς, καίπερ τὸν τίτλον pontifex maximus μέχρι τέλους τοῦ βίου αὐτοῦ φέρων, ἐπεθύμει ὅμως διακαέστατα νὰ ἴδῃ τὸ κράτος αὐτοῦ χριστιανικόν, ἐφ' ᾧ καὶ μετὰ ζήλου εἰργάζετο, συμμετέχων πολλάκις τῶν θρησκευτικῶν ζητημάτων καὶ συντελῶν εἰς τὴν ἀνέγερσιν περικαλλεστάτων ναῶν, ὧν τὴν κορανίδα ἀποτελεῖ ὁ περιώνυμος τῆς ἁγίας Σοφίας ναός, οὗτινος τὰς βάσεις ἔθηκεν ὁ μέγας οὗτος Κωνσταντῖνος.

Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ὅτε αἰθρία κατεῖχε τὸν χριστιανικὸν ὀρίζοντα καὶ ἰλαραὶ ἀκτῖνες τοῦ ζωογόνου αὐτοῦ ἡλίου ἐθέρμαινον τὸ χριστιανικὸν ἔδαφος, αἱ φνῆς καὶ παρὰ προσδοκίαν μαῦρα καὶ σκοτεινὰ νέφη ἐκ τῶν σπλάγχχνων τοῦ ἀρειανισμοῦ ἐξερχόμενα ἐπιπροσθοῦσι τούτου καὶ ζητοῦσι νὰ ἐπισκοτίσωσι τὸ ζωογόνον αὐτοῦ φῶς καὶ νὰ ἐπαναφέρωσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν λατρείαν τῆς κτίσεως. Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ πάλῃ καὶ ὁ θρησκευτικὸς ἀγὼν κατὰ τῆς πολυκεφάλου τῶν αἱρέσεων ὑδρας καὶ διὰ τῶν ἀλλεπαλλήλων συνόδων ἐξέρχεται νικηφόρος ἡ ὀρθοδοξία, ἣτις μετὰ πολλὰς καὶ σκληρὰς δοκιμασίας ἀνυψώθη θριαμβευτικῶς εἰς τὴν ἀληθῆ αὐτῆς περιωπὴν, ἐπὶ τῆς Θεοδώρας χήρας τοῦ εἰκονομάχου Θεοφίλου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Μιχαὴλ τοῦ Γ'. ἐν ἔτει 842. Ἐκτοτε δὲ καὶ τοὶ βλέπομεν κελαινὰ τινα νέφη ἐπὶ τοῦ χριστιανικοῦ ὀρίζοντος ἀνερχόμενα καὶ ἀποκρύπτοντά πως τὰς φωτεινὰς τοῦ χριστιανικοῦ ἡλίου ἀκτῖνας, οὐδαμῶς ὅμως τὰ ἀσθενῆ ταῦτα νέφη δύνανται νὰ ἐπισκοτίσωσι τὸ λαμπρόν τοῦ ἡλίου τούτου φῶς, ἀλλ' ὥς πεπηγουῖαι τινες νιφάδες ἐν ὥρᾳ ἐαρινῆς μεσημβρίας διαλύονται καὶ ἐξαφανίζονται.

Τοιούτου ὄντος τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἐπὶ τοιούτων ὑγιῶν ἀρχῶν ἐρειδομένου, οὐδαμῶς οὐδέποτε θέλει φανῇ

καθαρωτέρα θρησκεία, ἐπιδαφιλεύουσα τῇ ἀνθρωπότητι πᾶσαν ἀληθῆ πνευματικὴν ἀρωγὴν ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ ἐπιγείου ἀγῶνος, οὐδαμῶς οὐδέποτε θέλει φανῇ θρησκεία τοιαύτη, οἷα ἡ χριστιανικὴ, ἥτις ἀποκόπτουσα πᾶσαν κακίαν καὶ τὸν ἐγωϊσμόν τοῦ ἀνθρώπου, καθιστᾷ αὐτὸν ἄξιον τοῦ ἀληθοῦς αὐτοῦ προορισμοῦ. Ὁ χριστιανισμὸς δὲν ἔχει νὰ φοβηθῇ τὴν βίαν καὶ τὰς παχυλὰς τοῦ μωαμεθανισμοῦ ἐπαγγελίας, οὐδὲ τὴν λεπτολόγον τοῦ ὕλισμοῦ ἐπὶ τῆς κτίσεως ἔρευναν καὶ παρερμηνεῖαν τῆς θείας δημιουργίας· διότι ὁ τε ὕλισμὸς καὶ ὁ μωαμεθανισμὸς τὸν ἀληθῆ τοῦ ἀνθρώπου προορισμόν παραγνώρισαντες καὶ ψευδεῖς ἀντὶ τῶν ἀληθῶν θέσαντες ἀρχὰς ὡς δόξαις τοῦ θρησκευτικοῦ αὐτῶν οἰκοδομήματος, οὐδέποτε θέλουσι κατισχύσει. Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις καίπερ πατάσσων πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν καὶ προτείνων τοῖς ἑαυτοῦ ὁπαδοῖς πτωχείαν ταπεινώσιν καὶ σταυρόν, θέλει ὁμως ἐπικρατήσῃ καὶ ἀποβῇ θρησκεία τῆς ἀνθρωπότητος πάσης. Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι ἡ εὐεργετικὴ ἐκείνη θρησκεία, ἥτις καταργήσασα τὸ τῶν Ῥωμαίων σκληρὸν ἀξίωμα nos esclaves sont nos ennemis—οἱ δοῦλοι ἡμῶν εἶναι ἐχθροὶ ἡμῶν, καθιέρωσε τὴν λαμπρὰν τοῦ εὐαγγελίου ἀρχήν, καθ' ἣν πάντες οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι πρὸς ἀλλήλους καὶ τέκνα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας. Διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ὁ γάμος ἡγιασθῇ, καὶ ἡ τέως ὡς κτῆμα τοῦ ἀνδρὸς θεωρουμένη γυνὴ λαμβάνει τὰ αὐτὰ μετὰ τοῦ ἀνδρὸς δικαίωματα καὶ καθήκοντα ἀπέναντι τῆς κοινωνίας, ἧς ἡ καλὴ ἡ κακὴ ἀγωγὴ ἀνήκει εἰς τὴν μικρὰν τοῦ οἴκου κοινωνίαν, ἧς ἀντιπρόσωπος καὶ παιδαγωγὸς παρίσταται ἡ γυνή. Ὁ χριστιανισμὸς καὶ μόνος ὁ χριστιανισμὸς εἶναι ἡ ἀληθὴς τοῦ πνεύματος θρησκεία, ἥτις καὶ μόνῃ δύναται νὰ ἀποπληρῶσῃ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος· διότι αὕτη καὶ μόνῃ παραλαμβάνουσα ἐπὶ τῶν πνευματικῶν αὐτῆς πτερύγων τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασθέντα ἄνθρωπον ἀναβιβάζει αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον τῆς θείας μεγαλειότητος, ἐνθα ὑπάρχει ἡ ἀληθὴς πλήρωσις τῶν ἀνθρωπίνων πόθων.

PAOI Library

3 2400 00435 0926

GTU Library
2400 Ridge Road
Berkeley, CA 94709
510-642-2500

